

**INSTYTUT
TURYSTYKI**

**ROMANA PRZYBYSZEWSKA-
-GUDELIS**

**ZASADY
PLANOWANIA
ZAGOSPODAROWANIA
TURYSTYCZNEGO
MIEJSCOWOŚCI
O ZNACZENIU
KRAJOZNAWCZYM**

EBK
INSTYTUT
TURYSTYKI

ROMANA PRZYBYSZEWSKA-GUDELIS

**ZASADY PLANOWANIA
ZAGOSPODAROWANIA
TURYSTYCZNEGO
MIEJSCOWOŚCI
O ZNACZENIU
KRAJOZNAWCZYM**

**Materiały pomocnicze
do miejscowego
planowania przestrzennego**

Warszawa 1986

INSTYTUT WYDAWNICZY ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Współpraca autorska: Marek Grabiszewski

Recenzent: mgr inż. Bolesław Król

Rysunki i wkładki wykonała: Irena Banach

Okladkę i stronę tytułową projektował: Michał Bernaciak

5574

INSTYTUT WYDAWNICZY ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH • WARSZAWA 1986

Wydano na zlecenie Instytutu Turystyki

Nakład: 300 + 50 egz. Format B5

Objętość: ark.wyd. 6,3; ark.druk. 6,66/A1 + 4 wkładki

Papier offsetowy kl. III, 80 g/m², B1

Materiały przekazano do drukarni 1985.12.17

Druk zakończono w lutym 1986 r.

Nr prod. RWZ/226/ZW/63/85. Zam. druk. 648/85. N.72. Cena 150 zł

Drukarnia Instytutu Wydawniczego Związków Zawodowych

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	5
2. PREDYSPOZYCJE JEDNOSTEK OSADNICZYCH DO PEŁNIENIA FUNKCJI KRAJOZNAWCZYCH	9
2.1. Walory krajoznawcze	9
2.2. Ruch turystyczny - charakterystyka	11
2.3. Zagospodarowanie turystyczne miejscowości o znaczeniu krajoznawczym	15
2.4. Cechy miejscowości wpływające na jej funkcję krajoznawczą	17
3. PLANOWANIE PRZESTRZENNE ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO MIEJSCOWOŚCI O ZNACZENIU KRAJOZNAWCZYM	20
3.1. Problematyka turystyczna w planowaniu przestrzennym	20
3.2. Studium turystyczne - założenia	22
3.3. Wyznaczanie stref turystycznych	24
3.4. Przewidywanie rozwoju ruchu turystycznego w miejscowościach o znaczeniu krajoznawczym ...	27
3.5. Konstruowanie programu urządzeń do obsługi ruchu turystycznego	31
3.6. Zasady zagospodarowania związanego z etapami pobytu turystycznego	41
3.7. Typologia miejscowości z punktu widzenia planowania zagospodarowania turystycznego	49
Wykaz ważniejszych pojęć stosowanych w tekście	60
Literatura uzupełniająca	62
Rysunki	67

1. W P R O W A D Z E N I E

Turystyka o celach poznawczych, zwana t u r y s t y k ą k r a j o z n a w c z ą, przejawia się głównie w formie wycieczek i wędrówek po kraju, ale stanowi także element podróży turystycznych w innych podstawowych celach.

Znaczenie społeczne i kulturotwórcze turystyki krajoznawczej przejawia się w:

- wzbogacaniu wiadomości o kraju, jego historii, geografii, przyrodzie, sztuce, technice, współczesnym życiu, czyli w funkcji dydaktycznej i wychowawczej - szczególnie ważnej dla młodzieży;
- rozbudzaniu świadomości narodowej i patriotycznej społeczeństwa poprzez poznawanie historii, kultury materialnej i przyrody własnego kraju;
- kształceniu emocji i wrażliwości estetycznej poprzez kontakt z pięknem krajobrazu, natury, architektury, dzieł sztuki, co prowadzi do poszanowania tych dóbr i ugruntowywania zasad ochrony środowiska człowieka;
- kształtowaniu obrazu Polski w opinii turystów zagranicznych.

Jednocześnie turystyka krajoznawcza przynieść może korzyści ekonomiczne poprzez rozwój i aktywizację regionów i miejscowości o słabo wykształconych innych funkcjach osadniczo-twórczych i usługotwórczych.

Plany zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych atrakcyjnych krajoznawczo wykazują, że niepełne są fachowe wiadomości na temat zagospodarowania w usługi, niezbędne do zaspokojenia potrzeb turystyki, a także dotyczące ogólnych warunków przestrzenno-organizacyjnych sprzyjających rozwojowi turystyki o celach krajoznawczych.

Jeszcze bardziej ewidentnie wskazuje na to praktyka lokalizacji inwestycji i częsta niezgodność funkcji nowych obiektów z faktycznymi potrzebami. Nie sprzyja to kształtowaniu właściwego, pozytywnego społecznie modelu wycieczek krajoznawczych, zwłaszcza przy jednoczesnym niedocenianiu ich prawdziwych wartości - jako jedynej formy poznawania świata z autopsji. Warsztat planisty przestrzennego nie dysponuje pomocniczymi materiałami metodologicznymi z dziedziny programowania zagospodarowania dla turystyki krajoznawczej^{1/}, a pomoc taka jest szczególnie przydatna w planowaniu rozwoju egzogenicznych funkcji jednostek osadniczych, których program nie może być ustalony według prostych wskaźnikowych proporcji do liczby mieszkańców.

Mimo trudności planowania długookresowego w dziedzinie turystyki, która stanowi efekt dobrowolnych zamierzeń jednostki lub grupy, związanych z wykorzystaniem czasu wolnego, istnieje konieczność sterowania tym zjawiskiem.

Należy bowiem udostępniać młodzieży i całemu społeczeństwu zasoby krajoznawcze o wysokiej wartości, zapewnić potrzebną ilościowo i jakościowo bazę usługową, tak zlokalizowaną w prze-

1/ W opracowaniu Instytutu Kształtowania Środowiska z 1978r. "Materiały do kształtowania sieci usług" - zeszyty 1 - 13 dot. poszczególnych dziedzin obsługi, brakowało zeszytu nt. usług turystycznych.

strzeni, aby proces zwiedzania i pobytu w miejscowościach odbywał się harmonijnie i bez zakłóceń podstawowych funkcji miejscowości. Atrakcyjne zasoby krajoznawcze muszą być traktowane jako dobro ogólnonarodowe i wobec tego celowo upowszechniane, pobyt zaś turystów w miejscowości zapewniać powinien poznanie walorów krajoznawczych w sposób pozostawiający u uczestników imprezy turystycznej trwały ślad zarówno w zakresie wiedzy, kultury, jak i w sferze odczuć emocjonalnych.

Przedstawione w niniejszym elaboracie podstawowe informacje i wskazania dotyczące funkcji krajoznawczej miejscowości, ich zagospodarowania na potrzeby turystyki krajoznawczej i sposobu planowania tego zagospodarowania powinny stanowić dla planistów przestrzennych materiał przydatny do samodzielnej, indywidualnej oceny predyspozycji miejscowości do pełnienia funkcji krajoznawczej i opracowywania studiów turystycznych wraz z koncepcją zagospodarowania miejscowości dla turystyki krajoznawczej. Ponieważ dla miejscowości o różnej wielkości i silnie zindywidualizowanym charakterze nie można ustalić jednolitego, powtarzalnego schematu konstruowania programu zagospodarowania turystycznego, uznano za słuszne wskazanie metod sposobu uwzględniania problematyki krajoznawczej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w tym przede wszystkim opracowania studium turystycznego /rozdz. 3/, unikano zaś ścisłych ustaleń projektowych i normatywów programowych.

Studium turystyczne powinno określać kierunki rozwoju przyjazdowego ruchu turystycznego do miejscowości i uwzględniać możliwości udostępniania i przystosowania do zwiedzania atrakcyjnych krajoznawczo obiektów i zespołów oraz proponować program i rozmieszczenie właściwych elementów składowych zagospodarowania tu-

rystycznego. Jednocześnie wskazane jest przeanalizowanie kompozycji krajobrazowej i treści podstawowych ciągów zwiedzania na tle obszarów, w których dominuje funkcja turystyczna /stref intensywnego zwiedzania/. Opracowania takie pozwolą wojewódzkim biurom planowania przestrzennego oraz tym biurom studialno-projektowym, w których opracowuje się miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego i studia do tych planów, na wprowadzenie problematyki zagospodarowania turystycznego do merytorycznego zakresu planów miejscowych jednostek osadniczych o znaczeniu krajoznawczym.

Niniejsze opracowanie^{2/} powinno być pomocne także organom administracji państwowej przy decyzjach lokalizacyjnych i programowaniu bazy materialnej turystyki.

Podstawą opracowania materiału były wyniki badań pt. "Zasady zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych" ^{3/} zrealizowanych w Instytucie Turystyki - w Pracowni w Bydgoszczy w latach 1976-1980 w ramach Problemu Resortowego 110 Głównego Komitetu Turystyki.

2/ Materiał uzupełniający do opracowania stanowi praca pt. "Funkcja turystyczna^w zabytkowych ośrodkach miejskich" wykonana również na zlecenie Głównego Komitetu Turystyki /wyd. Instytut Turystyki, 1985/.

3/ Autorzy: R. Przybyszewska-Gudelis /kier. tematu 110-05/, M. Drzewiecki, M.A. Grabiszewski, S. Iwicki, współpraca: M. Dombrowicz, R. Dysarz, K. Mączewska-Pilch, J. Pronobis.

2. PREDYSPOZYCJE JEDNOSTEK OSADNICZYCH DO PEŁNIENIA FUNKCJI KRAJOZNAWCZYCH

2.1. Walory krajoznawcze

Walory krajoznawcze, stanowiące przedmiot zainteresowania turystycznego, można najogólniej podzielić na walory środowiska przyrodniczego, czyli dobra natury i walory środowiska kulturowego /historyczne lub współczesne/.

W miejscowościach obiekty uznane za walory krajoznawcze usytuowane są p o j e d y n o z o lub w z e s p o ł a c h /obiekty powiązane problemowo, genetycznie albo funkcjonalnie - pozostające w takiej relacji przestrzennej, która zapewnia ciągłość zwiedzania/. Obiekty mogą też występować w r o z p r o - s z e n i u, kiedy dwa lub więcej obiektów rozmieszczonych jest w odległości wymagającej osobnego dojścia lub dojazdu, przy jednoczesnym braku ciągłości przestrzennej i wizualnej między nimi. Sprzyja użytkowaniu turystycznemu występowanie w a l o r ó w w k o m p l e k s i e, tj. gdy obiekty i zespoły tworzą wyraźną koncentrację przestrzenną o charakterze wyodrębniającym się w całości struktury jednostki osadniczej /np. miejskie ośrodki historyczne/. We wkładce 1 /wkładki są luzem dołączone do oprac./ przedstawiono podział rzeczowy w a l o r ó w krajoznawczych, pomijając elementy modyfikujące ich atrakcyjność, na przykład:

- udostępnienie do zwiedzania /bez ograniczeń, z ograniczeniami/
lub brak udostępnienia,
- sposób ekspozycji /w formie oryginalnej, w muzeum, skansenie,
rezerwacie/,
- stan zachowania /bez zmian w stosunku do wersji pierwotnej,
przebudowany, przekształcony, odnowiony, odtworzony, ruina, itp/,
- dostępność komunikacyjna /położenie przy ważnych trasach, przy
węzłach komunikacyjnych, w oddaleniu od nich/.

Potencjał krajoznawczy Polski charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem rodzajowym oraz nierównomiernością rozmieszczenia walorów /wkładka 2/.

Miastami najbardziej zasobnymi w walory krajoznawcze są: Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Toruń, Szczecin i Lublin. Istnieje jednocześnie ponad 200 miejscowości, zespołów i obiektów krajoznawczych /traktowanych łącznie jako walory punktowe/ atrakcyjnych w skali co najmniej ogólnopolskiej, a ich szczególna koncentracja występuje w województwach Polski południowej.

Ponadto atrakcyjnymi obszarami dla turystyki krajoznawczej, dzięki powierzchniowym walorom krajobrazowym, są pasy gór i rejonów wyżynnych oraz tereny nadmorskie i pojezierne. Wyodrębnić również można liniowe układy przestrzenne walorów wzdłuż tras i ciągów naturalnych. Przykładem jest tu dolina Wisły, przy której zgromadziło się najwięcej miast o bogatej historii, a także obszarowe i punktowe walory środowiska przyrodniczego i osiągnięć współczesnych.

Szersze omówienie walorów krajoznawczych znaleźć można w publikacjach wymienionych w spisie literatury pomocniczej jako poz. 28.

2.2. Ruch turystyczny - charakterystyka

Wojaze turystyczne są podejmowane i organizowane przede wszystkim w celach:

- wypoczynkowym
- leczniczym
- poznawczym
- rozwoju sprawności fizycznej
- kulturalnym, rozrywkowym
- kultu religijnego.

Ruch turystyczny w miejscowościach krajoznawczych w większości jest związany z celem poznawczym, niekiedy kulturalnym bądź rozrywkowym, sporadycznie - z celem kultu religijnego. Jako towarzyszący występuje zwykle cel wypoczynkowy, sprzyjający odprężeniu psychofizycznemu, traktowany jako szeroko rozumiana rekreacja.

Motywacje podejmowania podróży krajoznawczych obejmują cały zespół doznań psychicznych i dążeń turysty do wejścia w osobisty kontakt z przyrodą, kulturą, życiem społecznym, z ludźmi odwiedzanego miasta /kraju, regionu/, a ponadto wiążą się z potrzebą zmiany środowiska i życia codziennego.

Najczęściej spotykanymi formami turystyki krajoznawczej są wycieczki i wędrówki turystyczne. Występują one jako imprezy zorganizowane w grupach turystycznych bądź też jako wędrówki piesze i kołowe organizowane prywatnie w małych grupach i indywidualnie. Większe grupy turystyczne przyjeżdżają zwykle autokarami lub koleją i liczą 20 - 50 osób, co należy uznać za typową jednostkę ruchu turystycznego w projektowaniu obsługi wycieczkowej. Małe grupy /1 - 5-osobowe /

przybywają samochodami osobowymi bądź publicznymi środkami komunikacji /a także pieszo, kajakami itp. - jeśli miejscowość znajduje się na szlaku wędrówek turystycznych/.

Miejscowość o znaczeniu krajoznawczym jest docelowym miejscem wycieczki, jeśli atrakcyjność jej walorów turystycznych to uzasadnia; bywa też etapowym miejscem zatrzymania w podróży /wędrówce/ - dla zwiedzania, odpoczynku, korzystania z obiektów usługowych. Długość trwania pobytu w miejscowości zależy od charakteru podróży oraz atrakcyjności i wielkości jednostki osadniczej. Zazwyczaj trwa on od kilku godzin do jednego dnia, tylko miasta wielkie, np. Warszawa, Kraków, Poznań, Gdańsk - Sopot - Gdynia, Wrocław - goszczą turystów dłużej.

Charakterystykę form pobytu turystycznego w miejscowościach krajoznawczych pokazuje wkł. 3. Z zasady czas pobytu w miejscowości, a w tym przede wszystkim czas jej zwiedzania, jest zbyt krótki w stosunku do okresu potrzebnego dla dokładnego poznania walorów krajoznawczych i wytworzenia związku emocjonalnego między zwiedzającymi a przedmiotem zainteresowania. Dlatego też rozwojowi funkcji krajoznawczej w miejscowościach, które nie mają przekroczonej pojemności turystycznej, sprzyja działanie prowadzące do wydłużenia w nich pobytu turystów. Jest to korzystne zarówno dla zwiedzających, gdyż podnosi efekty poznawcze i rekreacyjne, jak też dla miejscowości, która osiągać może wyższe zyski ekonomiczne z turystyki.

Charakterystyczny jest sezonowy wzrost ruchu krajoznawczego w miesiącach letnich i końcowych dniach tygodnia, choć ten rodzaj ruchu, wobec całorocznej atrakcyjności znacznej części walorów /głównie antropogenicznych/, przejawia mniejsze wahania sezonowe niż ruch wypoczynkowy. Największa intensywność ruchu występuje w maju i pierwszej połowie czerwca /wycieczki szkolne/.

następnie utrzymuje się na wysokim poziomie w miesiącach let-
nich /podróże wakacyjne, w tym przyjazdowa turystyka zagranicz-
na/ i częściowo we wrześniu /niektóre wycieczki szkół i zakła-
dów pracy/.

W sezonie zimowym wzmożony ruch występuje w miejscowościach
górskich i innych posiadających zimowe walory wypoczynkowe.
Przez cały rok odnotowuje się zwiedzanie miejscowości o znacze-
niu krajoznawczym przez osoby przebywające w pobliskich uzdrowi-
skach.

Miejscowości kultu religijnego, wśród których najpopularniejs-
za jest Częstochowa, charakteryzują się znacznymi wahaniami
natężenia ruchu przyjazdowego /pielgrzymkowego/ w zależności od
terminów świąt i uroczystości kościelnych. Również miejsca waż-
nych, tłumnie uczęszczanych imprez cyklicznych i okazjonalnych
/festiwali, konkursów, targów międzynarodowych i krajowych, za-
wodów sportowych, kongresów, zjazdów naukowych i innych/ przygo-
towane być powinny pod kątem okresowych wahań wielkości ruchu
turystycznego.

Wyróżnić można szereg czynności występujących zazwyczaj w
czasie trwania pobytu turystycznego i zależnych m.in. od charak-
teru podróży i cech odwiedzanej miejscowości na przykład:

- przyjazd i odjazd /w tym np. parkowanie/,
- organizacja pobytu turystycznego, zasięganie informacji tu-
rystycznej,
- zwiedzanie,
- posiłki,
- nocleg /-i/,
- wypoczynek po zwiedzaniu /i między kolejnymi jego etapami/,
- upamiętnianie pobytu,
- zaplecze motoryzacji.

Dla realizacji czynności, stanowiących etapy pobytu turystycznego, potrzebne są odpowiednie elementy zagospodarowania turystycznego, przedstawione we wkł. 4. Właściwe rodzajowo i jakościowo zagospodarowanie przestrzeni oraz przystosowanie jej do zwiedzania sprzyja optymalnej organizacji pobytu turystycznego, która istnieje, gdy:

- grupy turystów i turyści indywidualni nie zakłócają sobie wzajemnie programu pobytu, w tym zwiedzania i wypoczynku,
- czas załatwiania formalności i oczekiwania na zwiedzanie obiektów oraz czas przeznaczony na poszczególne usługi jest ograniczony do niezbędnego minimum,
- realizacja programu odbywa się w warunkach komfortu fizycznego i psychicznego,
- ruch turystyczny nie wpływa negatywnie na funkcjonowanie samej miejscowości.

Duże trudności w planowaniu przestrzennym stwarza brak dokładnych informacji o wielkości ruchu turystycznego w miejscowościach. Obecna statystyka ruchu turystycznego w miejscowościach krajoznawczych /nie publikowana oficjalnie/ dotyczy tylko osób nocujących i udzielonych noclegów, z wyodrębnieniem cudzoziemców, przy czym w oficjalnych materiałach GUS przez "wycieczki" rozumie się wszystkie pobyty turystyczne trwające do siedmiu dni, bez uwzględnienia celu przyjazdu. Dodatkowo Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK /oraz inne podobne biura obsługi przyjazdowego ruchu/ odnotowują liczbę obsłużonych wycieczek /grup, osób/, co odzwierciedla liczbę turystów ruchu zorganizowanego.

Sporadycznie, zwykle w celach planistycznych i studialnych, wykonuje się w badanych miejscowościach pomiar i analizy liczby

samochodów na parkingach /z odnotowaniem proveniencji turystów/, wydanych posiłków obiadowych, sprzedanych biletów wstępu do muzeów itp., niekiedy przeprowadza się wywiady z osobami nocującymi i zwiedzającymi miejscowość.

2.3. Zagospodarowanie turystyczne miejscowości o znaczeniu krajoznawczym

Strukturę, jakość i usytuowanie obiektów i urządzeń obsługi turystycznej należy również traktować jako cechy świadczące o predyspozycjach miejscowości do pełnienia funkcji krajoznawczej. Elementy zagospodarowania turystycznego muszą odpowiadać potrzebom użytkowników, można więc rozpatrywać je w powiązaniu ze sferami potrzeb turystów: bytową, kulturową, komunikacyjną.

Podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego miejscowości, zaspokajającym potrzeby bytowe użytkowników jest b a z a n o c l e g o w a. Tworzą ją: hotele, domy turysty, motele, zajazdy, domy wycieczkowe, pensjonaty, schroniska, stacje turystyczne, stacje wodne, schroniska młodzieżowe, kwatery prywatne, campingi, pola biwakowe. Wszystkie te obiekty należą do bazy ogólnodostępnej /otwartej/. Drugą grupę zakładów noclegowych tworzy baza zamknięta /środowiskowa/ - w zasadzie niedostępna dla ruchu o charakterze krajoznawczym /choć niektóre obiekty noclegowe w ośrodkach zakładowych czy hotele robotnicze bywają okresowo, bądź częściowo, udostępniane turystom/. Podział bazy noclegowej na całoroczną i sezonową jest natomiast związany z okresem jej eksploatacji zależnej od struktury budowlanej i technicznego wyposażenia obiektów.

Ważnym składnikiem zagospodarowania turystycznego jest baza ż y w i e n i o w a, w ramach której wyróżnia się zakłady gastronomiczne oraz punkty detalicznej sprzedaży artykułów spożyw-

owych. Obiekty wydające posiłki obiadowe tworzą tzw. podstawową bazę gastronomiczną /restauracje, jadłodajnie, bary/. Pozostałe lokale, jak: kawiarnie, cukiernie, herbaciarnie, winiarnie, piwiarnie, itp. składają się na uzupełniającą bazę żywieniową. Obiekty gastronomiczne częściowo są powiązane z obiektami noclegowymi, w znacznej zaś części zakwalifikować je można do tzw. bazy paraturystycznej - służącej przede wszystkim mieszkańcom stałym danej jednostki osadniczej. Inne elementy stery potrzeb bytowych pokazuje wkł. 4.

Sfera potrzeb komunikacyjnych i transportowych realizowana jest przez bazę komunikacyjną. W miejscowościach tworzą ją wloty dróg zewnętrznych i usytuowane przy nich parkingi, dworce kolejowe i autobusowe, pasażerskie porty lotnicze i żeglugowe, a także sieć dróg wewnętrznych z parkingami i komunikacji zbiorowej z przystankami oraz postoje taksówek. Elementami obsługi turystów w zakresie motoryzacji są: stacje obsługi samochodów, warsztaty naprawcze, stacje benzynowe, a także sklepy z częściami i akcesoriami motoryzacyjnymi.

Ważnym elementem zagospodarowania /wyposażenia/ turystycznego miejscowości są urządzenia, w których realizowane są usługi typu organizacyjnego oraz informacyjnego. Należą do nich usługi przewodnickie, wszelkiego rodzaju rezerwacje, a także informacja turystyczna.

Informacja turystyczna w części dotyczącej zasobów krajoznawczych jest elementem obsługi związanym z zaspokojeniem potrzeb kulturowych turystów. Innymi składnikami zagospodarowania turystycznego służącymi realizacji celów kulturowych, które powinny stanowić podstawową sferę potrzeb w krajoznawczym ruchu turystycznym, są wszystkie obiekty i urządzenia związane ze zwie-

d z a n i e m o r a z o b i e k t y u s ł u g k u l t u r a l -
n y o h , r o z r y w k o w y c h i s p o r t o w y c h -
wykorzystywane w czasie wolnym po zwiedzaniu, a niekiedy w związ-
ku z głównym celem przyjazdu do miejscowości. Należą tu również
sklepy i punkty sprzedaży p a m i ą t e k o r a z w y r o b ó w r z e -
m i o s ł a l u d o w e g o i a r t y s t y c z n e g o .

Z ważnych obiektów typu p a r a t u r y s t y c z n e g o ,
gdzie realizowana bywa obsługa turystów, wymienić można ponadto:

- wypożyczalnie sprzętu sportowo-turystycznego,
- urządzenia obsługi sanitarnej /toalety publiczne, umywalnie,
źródło wody pitnej/,
- miejsca wypoczynkowe /kawiarnie, zespoły ławek w zieleni
parkowej itd./,
- urządzenia obsługi finansowej i łącznościowej,
- niektóre placówki handlowe i usług rzemieślniczych,
- obiekty służby zdrowia.

Powiązania etapów pobytu turystów w mieście z tymi elementami
w przestrzeni, które zaspokajają potrzeby turystów w wyodrębnio-
nych sferach, przedstawia wykres na wkł. 4.

2.4. Cechy miejscowości wpływające na jej funkcję krajoznawczą

Wszystkie jednostki osadnicze, które odznaczają się walorami
krajoznawczymi i dzięki nim budzą zainteresowanie turystów, mogą
pełnić funkcję krajoznawczą, jeśli mają odpowiednie zagospodaro-
wanie turystyczne i zapewniają sprawną organizację obsługi.

Celowe kształtowanie tej funkcji jest szczególnie wskazane w
atrakcyjnych turystycznie miejscowościach, które nie mają warun-
ków do rozwoju funkcji osadniczo-twórczych. Dotyczy to często ma-
łych miasteczek i jednostek wiejskich.

Predyspozycje do pełnienia funkcji krajoznawczej i jej rozwoju zależą przede wszystkim od stopnia atrakcyjności walorów krajoznawczych w miejscowości, możliwości ich udostępnienia i przystosowania do zwiedzania, a ponadto także od:

- dostępności komunikacyjnej miejscowości, jej położenia w stosunku do tras i węzłów ruchu turystycznego / międzynarodowego i krajowego/, odległości od skupisk wielkomiejskich oraz rejonów i miejscowości wypoczynkowych,

- wielkości i roli administracyjno-gospodarczej miejscowości /z których wynika poziom i zakres obsługi/, a także funkcji kulturalnej, co sprzyja organizacji imprez i rozwojowi materialnych walorów współczesnych,

- czytelności układu przestrzennego zarówno podstawowej sieci komunikacyjnej, jak i innych elementów urbanistycznych /rozplanowania elementów identyfikujących, symbolicznych, dominant wertykalnych i kubaturowych ułatwiających orientację w przestrzeni itd./,

- nadrzędnych wskazań co do rozwoju turystyki w miejscowości, np. wobec jej roli dydaktycznej, konieczności szczególnej ochrony bądź ukierunkowanego kształtowania środowiska naturalnego dopuszczającego jedynie formy krajoznawcze turystyki /z wyłączeniem masowych wycieczek/,

- rezerw pojemności turystycznej, a więc możliwości przyjęcia znacznej liczby turystów bez zagrożenia wartości kulturowych lub przyrodniczych miejscowości oraz bez naruszenia komfortu zwiedzania,

- rezerw bazy turystycznej,

- właściwej popularyzacji miejscowości przez reklamę jej walorów turystycznych, historii, jakości obsługi itp.

W niektórych atrakcyjnych miejscowościach krajoznawczych występują przeciwwskazania do rozwoju funkcji turystycznej. Tak więc:

1. Nadmierny ruch turystyczny może być zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania:

- miejscowości uzdrowiskowych,
- miejscowości lub ich stref wymagających szczególnej ochrony środowiska naturalnego lub kulturowego,
- miejscowości o przekroczonej pojemności turystycznej bądź bliskich takiego przekroczenia.

Przypadki takie wymagają ograniczenia lub zaniechania masowej turystyki wycieczkowej, a preferowania indywidualnych wędrówek turystycznych /niekiedy pod okiem wykwalifikowanych przewodników/, z wyłączeniem zmotoryzowanych środków lokomocji.

2. Zagrożeniem dla rozwoju turystyki mogą być warunki lokalne miejscowości, np. strefy znacznego zanieczyszczenia atmosferycznego spowodowanego przez przemysł.

3. PLANOWANIE PRZESTRZENNE ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO MIEJSCOWOŚCI O ZNACZENIU KRAJOZNAWCZYM

3.1. Problematyka turystyczna w planowaniu przestrzennym

W skali krajowej wyodrębniono miejscowości krajoznawcze w następujących opracowaniach stanowiących oficjalne materiały resortowe i wykorzystywanych w pracach o charakterze przestrzennym:

1/ "Wykaz i kwalifikacja miejscowości turystycznych w Polsce", GKKFiT, 1965; miejscowościom przypisano funkcję wypoczynkową, krajoznawczą lub krajoznawczo-wypoczynkową, a jednocześnie znaczenie: międzynarodowe, ogólnokrajowe, regionalne^{4/},

2/ "Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski" - opracowany przez Zakład Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT, 1971; w opracowaniu miejscowości krajoznawcze /wkł. 2/ podzielono na:

- wielkie centra krajoznawcze: Warszawa, Kraków, Trójmiasto, Poznań, Wrocław, Szczecin, Lublin, Toruń,
- ośrodki krajoznawcze, takie jak: Zamość, Malbork, Nysa, Brzeg, Chełmno, Stargard Szczeciński,
- mniejsze zespoły i pojedyncze obiekty krajoznawcze, a wśród nich: Biskupin, Ojców, Gniew, Byczyna, Radzyń Podl., Białowieża, Łagów.

^{4/} Podobne opracowanie dla miejscowości o znaczeniu lokalnym ukazało się w 1968 r.

3/ "Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r." Instytutu Turystyki i Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, 1973; punktowe walory krajoznawcze podzielono na miejscowości i obiekty o wybitnych walorach krajoznawczych /I rangi/ i o dużych walorach krajoznawczych /II rangi/, a także według stopnia skupienia obiektów - na miejscowości o dużym nagromadzeniu walorów oraz mniejsze zespoły i pojedyncze obiekty krajoznawcze.

4/ "Przestrzenny program zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r." opracowany przez Instytut Turystyki; miejscowości krajoznawcze /główne i ważniejsze/ ocenia się pod kątem ich funkcjonowania jako ośrodki recepcji ruchu turystycznego oraz pod kątem ochrony ich walorów.

Znaczne pogłębienie prac badawczych dotyczących problematyki funkcjonowania i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych nastąpiło w latach 1976-1980^{5/}. W klasyfikacji tych miejscowości wydzielono pojedyncze obiekty krajoznawcze jako jednostki wymagające odrębnego zagospodarowania /bądź przystosowania/ dla turystyki, do wielkich zaś centrów krajoznawczych włączono dwa ośrodki wielkomiejskie: Katowice z Chorzowem i Łódź /wkładka 2/.

W wojewódzkich planach zagospodarowania przestrzennego funkcja turystyczna miejscowości była wykazywana sporadycznie i dotyczyła głównie miasteczek i wsi o charakterze wypoczynkowym, niekiedy miasteczek zabytkowych o znacznych walorach kulturowych. W planowaniu miejscowym jednostek osadniczych pełniących funkcję

5/ Przede wszystkim w pracach Problemu Resortowego Głównego Komitetu Turystyki o symbolu 110-05 w latach 1976-80, wykonywanych przez Pracownię Instytutu Turystyki w Bydgoszczy pod kierunkiem R. Przybyszewskiej-Gudelis.

krajoznawczą lub też predysponowanych do rozwoju takiej funkcji - program obsługi ruchu turystycznego oraz kierunki przestrzennego układu obiektów bazy turystycznej nie są uwzględniane w sposób wystarczający.

W niewielu miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego problematyka turystyczna występuje jako pełnoprawnie uznawana dziedzina /np. w Lublinie, Jarosławiu, Przemyśle, Chęcinach/, choć w planach opracowywanych w ostatnich latach odnotowuje się większe zainteresowanie tą problematyką.

W większości miejscowości atrakcyjnych krajoznawczo /głównie miast/ stosuje się jednak tylko narzuty wskaźnikowe do planowanych miejscowych obiektów obsługi mieszkańców, rodzaj zaś i wielkość obiektów bazy noclegowej wynika zwykle z przewidywanych możliwości realizacyjnych. Najczęściej programuje się usługi turystyczne w relacji do liczby mieszkańców /a nie turystów/, co jest oczywiście nieprawidłowe.

Przyczyną błędów metodologicznych jest w dużej mierze niedostatek teoretycznych materiałów pomocniczych do planowania usług turystycznych, trudniejszych do programowania niż usługi dla mieszkańców stałych, które można obliczać wskaźnikami proporcjonalnymi do liczby tych mieszkańców. Jednocześnie planistom brakuje pełnych i wiarygodnych prognoz ruchu turystycznego, gdyż ze względu na małą stabilność występujących trendów jego rozwoju nie jest możliwe ściśle przewidywanie liczby turystów, którzy odwiedzać będą miejscowość, a co za tym idzie - określanie programu usług w relacjach do tych wielkości.

3.2. Studium turystyczne - założenia

Przygotowanie specjalistycznych studiów turystycznych pozwoliłoby na uwzględnianie problematyki turystycznej w planowaniu

zagospodarowania przestrzennego miejscowości o znaczeniu krajoznawczym.

Studia te powinny być opracowywane przez wojewódzkie biura planowania przestrzennego, niektóre biura studialno-projektowe lub Instytut Turystyki jako opracowania pomocnicze do planów zagospodarowania przestrzennego miejscowości, w których funkcja krajoznawcza jest dominująca lub jedna z ważnych.

Uważa się za słuszne opracowywanie studiów turystycznych do:

- wszystkich ogólnych planów zagospodarowania przestrzennego, przy czym obszarowy zakres opracowania studiów ograniczony być może do wyznaczonej strefy penetracji turystycznej,

- szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego, obejmujących swym zasięgiem całą strefę penetracji turystycznej bądź jej istotną część;

- zespołów miejscowości lub rejonów o dużym nagromadzeniu miejscowości krajoznawczych w celu dokonania podziału specyfiki funkcji obsługi turystycznej między tymi miejscowościami.

Jeśli miejscowość /rejon/ charakteryzuje się jednocześnie walorami wypoczynkowymi, wskazane jest przeprowadzenie szerszego studium obejmującego całościowo przedmiot turystyki.

Podstawą do określenia potrzeby opracowania studium turystycznego w miejscowościach jest ocena ich funkcji krajoznawczej, która może być przeprowadzana za pośrednictwem analiz:

- walorów krajoznawczych, ich liczby, układu przestrzennego i atrakcyjności,
- wielkości przyjazdowego ruchu turystycznego o przeważających celach poznawczych /liczby osób zwiedzających miasto, w tym osób korzystających z noclegu/,
- stanu jakościowego i ilościowego zagospodarowania turystycznego,

- dochodów z turystyki, liczby zatrudnionych w sektorze obsługi turystycznej itp.,
- wskaźnika wyrażonego stosunkiem liczby turystów przebywających w określonej jednostce czasu /dzień, rok/ do liczby mieszkańców stałych.

3.3. Wyznaczanie stref turystycznych

Strefy turystyczne powinno się wyznaczać przede wszystkim w planowaniu zagospodarowania miast i dużych, i średnich, w których ruch turystyczny odbywa się na określonym fragmencie przestrzeni miasta. Wyodrębnienie s t r e f y p e n e t r a c j i t u r y s t y c z n e j pozwala ograniczyć studia do faktycznego obszaru występowania ruchu turystycznego, dzięki czemu analizy przestrzenne stają się bardziej precyzyjne, a czytelny obraz funkcjonowania zjawiska w przestrzeni ułatwia wybór lokalizacji i rodzaju urządzeń obsługi. Wyznaczenie ponadto węższej s t r e f y i n t e n s y w n e g o z w i e d z a n i a ułatwić może opracowanie koncepcji kształtowania optymalnych przebiegów zwiedzania i właściwego rozkładu ruchu na obszarze jego największej koncentracji. Powierzchnia tej strefy w zestawieniu z liczbą turystów odwiedzających miejscowość jednocześnie /lub w ciągu doby/ w sezonie turystycznym pozwala na orientacyjną ocenę predyspozycji w zakresie potencjalnej frekwencji turystów.

S t r e f ę p e n e t r a c j i t u r y s t y c z n e j można wyznaczyć metodą wyodrębnienia w przestrzeni /i przedstawienia na mapie/ obszaru zawierającego następujące elementy:

1/ obiekty /zespoły obiektów/ charakteryzujące się walorami krajoznawczymi, tereny, na których odbywają się imprezy stanowiące przedmiot zainteresowania osób przyjeżdżających,

2/ obiekty podstawowych usług turystycznych /noclegowych, żywieniowych, informacyjnych/ oraz inne ważne dla obsługi turystów urządzenia i obiekty /rozdz. 2.3/,

3/ tereny spacerowe i rekreacyjne położone w pobliżu wymienionych w punktach 1 i 2 obiektów i obszarów,

4/ połączenia komunikacyjne /piesze i kołowe/ między obiektami zwiedzania, ważnymi urządzeniami obsługi turystycznej i miejscami docelowymi przyjazdów /dworce pasażerskie, parkingi/ - z uwzględnieniem parkingów wewnętrznych i przystanków komunikacji zbiorowej,

5/ trasy dojazdowe /drogowe, kolejowe/ i tranzytowe /w tym szlaki turystyczne/ wraz z sąsiadującymi z nimi elementami zagospodarowania turystycznego oraz terenami pozwalającymi na penetrację wizualną atrakcyjnego krajobrazu.

S t r e f y i n t e n s y w n e g o z w i e d z a n i a
są częścią strefy penetracji turystycznej, w której znajdują się najbardziej atrakcyjne przedmioty zwiedzania i zazwyczaj najbardziej uczęszczane obiekty obsługi turystycznej. Można je również wyznaczać w miastach małych, w których nie ma potrzeby wyodrębniania stref penetracji turystycznej. Strefami intensywnego zwiedzania są często zabytkowe ośrodki miejskie bądź inne zespoły o wartościach kulturowych.

Wyznaczyć je można przez:

1/ wyodrębnienie najbardziej atrakcyjnych przedmiotów zwiedzania, które każdy turysta chce lub powinien poznać w czasie pobytu w mieście i które dzięki temu cieszą się najwyższą frekwencją turystyczną,

2/ analizę najbardziej uczęszczanych przebiegów pieszych i kołowych tras zwiedzania /np. uzyskanych z wywiadów z przewodnikami turystycznymi,

- 3/ wskazanie i umiejscowienie obiektów usługowych i urzędów, które są niezbędne albo przydatne w czasie zwiedzania lub służą bezpośrednio jego organizacji,
- 4/ wytyczenie ciągów pieszych i kołowych najbardziej charakterystycznych i predysponowanych do prowadzenia ruchu turystycznego /zbiorowego i indywidualnego/ oraz odcinków łączących obiekty zwiedzania z obiektami usługowymi, leżącymi w ich pobliżu.

W strefach intensywnego zwiedzania pożądane jest przeprowadzenie analiz przebiegu podstawowych ciągów zwiedzania pod kątem czasu potrzebnego na efektywne poznanie poszczególnych obiektów, odcinków, ulic, fragmentów miast, przejść między obiektami, a także prawidłowej sekwencji zwiedzania. Wyznaczając w przestrzeni optymalny układ etapów zwiedzania, wynikających ze zdolności percepcji i koncentracji umysłowej turystów /maksimum 3 godziny/, a także występujących w trakcie zwiedzania różnorodnych potrzeb /np. fizjologicznych/, określić można w przybliżeniu rejonny obsługi turystycznej: gastronomicznej, sanitarnej, rekreacyjnej itd. W rejonach tych często funkcja krajoznawcza będzie dominowała nad innymi funkcjami miejscowości.

Zasięg stref turystycznych może się zmieniać w następstwie rozwoju miasta: powstawanie nowych, atrakcyjnych dla turystów obiektów i zespołów, przekształceń układu komunikacyjnego, odkryć archeologicznych. Efektywności zwiedzania sprzyja umiarkowana koncentracja zarówno obiektów z walorami krajoznawczymi, jak i elementów składowych zagospodarowania turystycznego, co każe dążyć do ograniczenia przestrzeni stref turystycznych w większych miastach. Wyjątkami są te miejscowości, w których znaczne obciążenie ruchem turystycznym zagraża wartościom kulturowym i przy-

rodniczym miejscowości, a więc gdy przekraczana jest pojemność turystyczna. W takich wypadkach należy poszerzać strefy intensywnego zwiedzania poprzez wydłużanie ciągów turystycznych i wzbogacanie programu zwiedzania i obsługi.

3.4. Przewidywanie rozwoju ruchu turystycznego w miejscowościach o znaczeniu krajoznawczym

Ruch turystyczny, jako zjawisko społeczne dobrowolnego organizowania czasu wolnego poza miejscem własnego zamieszkania, nie poddaje się ścisłemu sterowaniu i programowaniu, zwłaszcza w układzie długofalowym, łatwo zaś ulega różnym wpływom zewnętrznym, ekonomicznym i społecznym /w tym także modzie/.

Rozkład ruchu wycieczkowego i wędrówek krajoznawczych w przestrzeni jest nierównomierny i nie zawsze proporcjonalny do atrakcyjności miejsc odwiedzanych. Większość ruchu koncentruje się w renomowanych w skali kraju miejscowościach, w których znajdują się zespoły o wybitnych wartościach kulturowych /Wawel w Krakowie, Wilanów i Stare Miasto w Warszawie, Jasna Góra w Częstochowie, Łańcut, Zakopane, Wieliczka, Kazimierz Dolny i in./.

Należy przy tym zaznaczyć, że warunki zwiedzania, a niekiedy bezpieczeństwo eksponatów, wymagają tam ograniczenia ruchu.

Tymczasem szereg atrakcyjnych miejscowości nie jest odwiedzanych w ogóle lub tylko w niewielkim stopniu, zazwyczaj wobec braku ich popularności lub wskutek niedoinwestowania. Zwiększenie natężenia ruchu krajoznawczego nastąpić może w razie: udostępnienia obiektów do zwiedzania, polepszenia dostępności komunikacyjnej, zaistnienia faktów popularyzujących miejscowość /np. Kłodzko/, powstania atrakcyjnych obiektów obsługi /np. karczmy

slupskie/, rozpropagowania piękna i wartości miejscowości. Dlatego też w prognozach wzrostu ruchu turystycznego w miejscowościach krajoznawczych nie można bezkrytycznie ekstrapolować dotychczasowych trendów rozwoju ruchu turystycznego.

Notowany w latach 1981-1982 spadek ruchu turystycznego prawdopodobnie będzie się jeszcze utrzymywał, m.in. ze względu na znaczny wzrost cen usług turystycznych. Można jednak sądzić, że obserwowane do 1980 r. rosnące trendy rozwoju, charakterystyczne zresztą dla turystyki na całym świecie, będą w przyszłości nadal aktualne.

W hipotezach rozwoju ruchu turystycznego opracowanych przez Instytut Turystyki w 1984 r.^{6/}, uwzględniających kryzys ruchu, jaki miał miejsce w latach 1980-1982, zakłada się następujący stopniowy jego wzrost:

1980 r.	1985 r.	1990 r.	1995 r.
100%	102-103%	115-120%	125-130%

Przewiduje się jednocześnie, że rejestrowany krajowy ruch turystyczny wzrośnie:

- z ok. 21 mln osób w 1985 r.
- do ok. 23 mln osób w 1990 r.
- i do ok. 25-27 mln osób w 1995 r.

a w tym obiekty turystyczne /tj. ogólnie dostępne/ przyjmą odpowiednio: ok. 13 mln osób, ok. 14,5 mln osób i ok. 15,5 mln osób. Ogółem biorąc, jest to prognoza bardzo ostrożna i można dopuszczać szansę jej przekroczenia.

- 3,4 - 3,9 mln osób w 1985 r.
- 5,5 - 6,1 mln osób w 1990 r.
- i 8,7 - 9,5 mln osób w 1995 r.

^{6/} W "Przestrzennym programie zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r."

Wobec trudności ze sprecyzowaniem ścisłych i jednolitych kryteriów prognozowania ruchu turystycznego w miejscowościach metodą najbardziej słuszną wydaje się przeanalizowanie uwarunkowań wzrostu turystyki krajoznawczej w poszczególnych miejscowościach modyfikujących i uściślających ogólne ustalenia dotyczące dynamiki rozwoju ruchu wycieczkowego, wakacyjno-urlopowego i zagranicznego w Polsce.

W jednostkach osadniczych /lub zespołach tych jednostek/, dla których opracowuje się studia turystyczne, należy orientacyjnie określić przyszłe wielkości ruchu turystycznego, w tym przede wszystkim średniego i maksymalnego ruchu dziennego, z wydzieleniem liczby turystów nocujących. Dane te stanowić mogą hipotetyczną podstawę ilościową do programowania bazy turystycznej, lecz wymagają weryfikacji i przybliżeń w okresach kilkuletnich^{7/}.

Wielkości ruchu turystycznego mogą być określone szacunkowo poprzez:

- ocenę aktualnych wielkości ruchu turystycznego dotychczasowych trendów wzrostu tego ruchu;
- przyjęcie w skali kraju średnio 2 - 2,5-krotnego wzrostu ruchu w latach 1980-2000 w miejscowościach o dużej atrakcyjności krajoznawczej /randze międzynarodowej/, zaś do 1,5-krotnego wzrostu w tym okresie w pozostałych miejscowościach krajoznawczych;
- w miejscowościach wykazujących szczególne predyspozycje do rozwoju funkcji krajoznawczej /omówione wyżej/ - celowe zakładanie zwiększenia wielkości ruchu turystycznego w stosunku do przewidywanego przeciętnego wzrostu krajowego;

^{7/} Na podstawie ogólnokrajowych prognoz ruchu turystycznego na kolejne okresy planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego, które powinny być sukcesywnie udostępniane przez Główny Komitet Turystyki.

- w miejscowościach, w których ruch turystyczny przewyższa już aktualnie /lub w przyszłości przekroczyłby/ optymalne wartości pojemności turystycznej w strefie intensywnego zwiedzania, a także w miejscowościach, w których funkcja krajoznawcza koliduje z innymi ważnymi funkcjami - świadome ograniczenie rozmiarów ruchu turystycznego w stosunku do średniej krajowej.

Analiza warunków rozwoju turystyki krajoznawczej w miejscowościach prowadzi do ich podziału na grupy, w zależności od pożądanego stopnia rozwoju:

A. Miejscowości, w których funkcja krajoznawcza może stanowić ważny czynnik aktywizacji, a więc które wymagają intensywnego rozwoju turystyki krajoznawczej; są to na ogół małe miasteczka, w których ruch turystyczny wzrosnąć może nawet kilkakrotnie, pod warunkiem zapewnienia bazy materialnej dla obsługi turystyki.

B. Miejscowości, w których wzrost ruchu krajoznawczego jest pożądanym i możliwym ze względu na rezerwy pojemności turystycznej i pozakrajoznawcze funkcje, lecz nie stanowi istotnego rozwoju jednostki; przewidywany tam umiarkowany rozwój turystyki krajoznawczej utrzymywać się może w średnich granicach wzrostu prognozowanego dla kraju; do tej grupy należy większość dużych i średnich miast.

C. Miejscowości, gdzie występują przeciwwskazania do wzrostu ruchu turystycznego ze względu na pełnione wiodące funkcje lub zagrożenia przekroczenia pojemności turystycznej miejscowości, co często jest związane z przekroczeniem optymalnej przepustowości najbardziej atrakcyjnych obiektów lub zespołów; wśród tych jednostek można wyodrębnić trzy podgrupy:

- miejscowości o znacznym już aktualnie i stale rosnącym ru--

chu turystycznym, którego z a h a m o w a n i e jest
niezbędne /głównie metodami organizacyjnymi/,

- miejscowości, które powinny utrzymać w i e l k o ś ć r u -
c h u n a a k t u a l n y m p o z i o m i e rozwija-
jąc jedynie i ulepszając bazę turystyczną,
- miejscowości, które mimo przeciwwskazań obiektywnych, zain-
teresowane są rozwojem funkcji krajoznawczej i podjęciem
działań dla podnoszenia atrakcyjności i podwyższania pojem-
ności turystycznej; zakładać w nich m o ż n a r o z w ó j
t u r y s t y k i k r a j o z n a w c z e j n a p o -
z i o m i e w y n i k a j ą c y m z e s z c z e g ó -
ł o w y c h a n a l i z.

W zależności od przewidywanego dla danej miejscowości stopnia
rozwoju turystyki, kształtować należy program zagospodarowania
turystycznego, przy czym słuszne jest formułowanie w okresach co
najmniej 5-letnich uściślonych prognoz i planów.

3.5. Konstruowanie programu urządzeń do obsługi ruchu turystycz- nego

W studiach turystycznych do planów miejscowych, oprócz analiz
optymalnego układu przestrzennego elementów zagospodarowania tu-
rystycznego, należy opracować program bazy obsługowej - zróżnico-
wanej rodzajowo i ilościowo zgodnie z zapotrzebowaniem turystów.

Przydatne jest oddzielne traktowanie w programie:

- bazy turystycznej, która wymaga zaplanowania specjalnych obiek-
tów i urządzeń obsługi poza programem usług dla mieszkańców;
- bazy paraturystycznej - równocześnie dla mieszkańców i turystów;
należy stosować narzuty zwiększające program usług dla miesz-
kańców stałych.

Podstawą do programowania obiektów usług turystycznych jest średnia dzienna liczba turystów odwiedzających miejscowość w szczycie sezonu turystycznego /najczęściej miesiące letnie, a w miejscowościach o przewadze wycieczek szkolnych - maj i czerwiec/.

Przy dużych sezonowych wahaniami ruchu i krótkotrwałych okresach o szczytowych jego natężeniach, wskazane jest - z punktu widzenia opłacalności inwestowania i kosztów eksploatacyjnych - przyjęcie "podwójnego" programu:

- dla maksymalnej frekwencji w krótkich okresach - planowanie urządzeń przenośnych, rozbieralnych - o lekkich konstrukcjach oraz niezbyt intensywnego zagospodarowania terenu; należy jednak przewidzieć techniczne podziemne uzbrojenie, oświetlenie itd,

- dla przeciętnego ruchu turystycznego występującego w dłuższym okresie w ciągu roku - planowanie bazy turystycznej stałej i kompleksowego zagospodarowania.

Wśród komponentów podstawowej bazy turystycznej pierwszoplanowe znaczenie w programowaniu ma baza noclegowa - jej wielkość oraz struktura rodzajowa obiektów. Dla ustalenia tych danych niezbędna jest całościowa ocena wszystkich funkcji związanych z przyjazdem osób do danej miejscowości, a więc nie tylko funkcji krajoznawczej.

Tabela 2 pt. "Funkcje miejscowości wymagające obiektów bazy noclegowej - materiały do programowania" wskazuje na konieczność analitycznej oceny potrzeb komunalnych, turystycznych /wypoczynkowych i krajoznawczych/ oraz komunikacyjnych - dla wyznaczenia globalnej orientacyjnej wielkości bazy noclegowej w miejscowości. Określenie tego programu wymaga niekiedy wnikliwych analiz, zwłaszcza w większych miastach o złożonych funkcjach, dlatego kryteria ocen w większości przedstawić można

tylko opisowo, z podaniem orientacyjnych wyników dla typologicznych grup miejscowości.

Przy ustalaniu rodzaju obiektów noclegowych, dostosowanego do struktury ruchu turystycznego /kolumna 4 tabeli 2/ przyjąć trzeba typowe lub optymalne wielkości obiektów bazy noclegowej. Dlatego przy niewielkich wymaganiach programu bazy noclegowej należy wybierać najbardziej niezbędne urządzenia, takie jak hotel i camping średniej kategorii, schronisko młodzieżowe o wysokim standardzie itp. Obiekty bazy noclegowej ogólnie dostępnej powinny być wykorzystywane w przyszłości maksymalnie w 70-80%, aby zwiększyć osiągalność noclegu bez wcześniejszej rezerwacji.

Elementami zagospodarowania turystycznego, które należy programować proporcjonalnie do liczby turystów są: biura informacji turystycznej, biura obsługi turystyki przyjazdowej krajowej i zagranicznej /w tym wymiana walut, wypożyczalnia samochodów/, sklepy pamiątkarskie.

Przy wydzieleniu od stref osadnictwa zespołów zwiedzania, lub znacznej dominacji funkcji krajoznawczej zespołu nad funkcją mieszkaniową, przewidzieć trzeba wyłącznie dla turystów /lub w przeważającej mierze z myślą o nich/ obiekty i urządzenia bazy uznawanej w zasadzie za paraturystyczną. Są to: obiekty żywienia, punkty sprzedaży prasy, miejsca rekreacji, toalety publiczne, parkingi itp. Proporcjonalna do przewidywanego dziennego ruchu turystów liczba obiektów, urządzeń oraz miejsc musi także uwzględniać najbardziej wskazaną wielkość obiektu obsługi oraz rotację odpowiednią dla danego rodzaju usług.

Programując sieć biur i punktów informacji oraz obsługi turystycznej - można się posługiwać przede wszystkim liczbą obiektów

Funkcje miejscowości wymagające obiektów bazy noclegowej - materiały
do programowania

F u n k c j e	Podstawa określenia programu w miejscowościach	Przybliżony sposób obliczenia /dot. ca roku 2000/	Rodzaje obiektów noclegowych
1	2	3	4
1. Komunalne			
obsługa przyjeżdżających w celach			
1.1 rodzinnych	liczba mieszkańców	wskaźnik 1-3 miejsca na 1000 mieszkańców	hotele różnych kategorii
1.2 służbowych	funkcje administracyjno-gospodarcze, stołpień przemysłowienia	w zależności od funkcji - liczba bezwzględna miejsc: miasta wojew. - ca 300-1000 miejsc noclegowych, ośrodk. ponadwojew. - 1000-3000 miejsc noclegowych, stolica - 10 000 - 15 000 miejsc noclegowych	jw. /w tym hotele kongresowe/
1.3 innych /imprezy sportowe, kulturalne, prywatne sprawy handlowe, administracyjne, leżenie itd./	funkcja kulturalna, sportowa, handlowa, itd.	w zależności od funkcji - liczba bezwzględna miejsc /obiektów/	hotele, domy wycieczkowe, kwatery prywatne

1	2	3	4
2. Turystyczne:	wielkość ruchu turystycznego w okresie programowym	wg prognoz krajowych i lokalnych	
2.1 wypoczynkowe			
2.1.1 wypoczynek dłuższy /stacjonarny	predyspozycje naturalne i polityka rozwoju	przewidywany rozwój w stosunku do aktualnego stanu bazy noclegowej, ograniczenie w przypadku przekroczenia norm pojemności i ochrony środowiska	ośrodki wypoczynkowe, pensjonaty, kwatery we wsiach letniskowych, campingi pobytowe, domki letniskowe
2.1.2 wypoczynek krótki /weekendy i wędrownictwo/turystyczne/	predyspozycje naturalne, bliskość dużych skupisk miejskich; szlaki turystyczne wodne, rowerowe, piesze	część mieszkańców, dla których przewidywany jest program ośrodków wypoczynkowych świątecznych /10-40% - w zależności od warunków lokalnych/; zgodnie z koncepcją zagospodarowania szlaku	jw. + pola biwakowe, motele wypoczynkowe oraz stacje wodne, schroniska młodzieżowe, schroniska górskie, stacje turystyczne, campingi i obozowiska
2.2 krajoznawcze	potencjalna atrakcyjność krajoznawcza, polityka rozwoju funkcji	prognoza ruchu turystycznego w zależności od atrakcyjności krajoznawczej i przy uwzględnieniu dostępności komunikacyjnych i ograniczeń, jeśli istnieją przekroczenia pojemności turystycznej, zagrożenia środowiska naturalnego lub funkcji uzdrowiskowej	hotele, domy wycieczkowe, schroniska, campingi, motele i zajazdy podmiejskie
2.2.1 pobyt krajoznawczy co najmniej 1 dzień		orientacyjnie Dla miejscow. krajoznawczych typu 1 x/: 6000 - 20000 m.n. typu 2,3: 1500 - 4000 m.n. typu 4,5: 1000 - 1500 m.n.	

1	2	3	4
2.2.2 pobyt kra- joznawczy kilkugo- dzinny	jw. + położenie wobec sieci komunikacyjnej i osadniczej	jak wyżej + przeciętna liczba osób zatrzymujących się na nocleg, zależna od odległości i warunków komunikacji do najbliższych miejscowości dysponujących obiektami noclegowymi	hotel, dom wycie- czkowy lub schro- nisko, motel lub zajazd tur., cam- ping lub pole bi- wakowe, stacje turystyczne /w.wym. rodzaje bazy al- ternatywnie wg struktury ruchu/
		<u>orientacyjnie</u> Dla miejscowości krajoznamowych typu^x: 6, 7 : 500 - 1000 m.n. 8 : 300 - 600 m.n. 9 : 100 - 300 m.n.	
3. Komunikacyjne 3.1 tranzyt gospodar- czy	położenie przy tra- sach komunikacyjnych znaczenie /międzynar- odowe i krajowe/ dróg o charakterze gospodarczym	W zależności od znaczenia dróg przechodzących, stopnia ich wyposażenia w obiekty noclegowe <u>orientacyjnie</u> - w węzłach dróg: 100-300 m.n. - przy ważnych trasach: 60-100 m.n.	motele, zajazdy, hotele niższych kategorii, kwate- ry prywatne

1	2	3	4
3.2. tranzyt motoryzacji indywidualnej /w tym przekazy turystyczne - bez zwiedzania/	znaczenie dróg transportowych jako łączników skupisk osadnictwa z rejonami wypoczynkowymi, krajoznawczymi, ośrodkami krajoznawstwa, przejazdami granicznymi oraz między aglomeracjami	w zależności od znaczenia dróg wg kryteriów podanych w kol. 2 oraz ich wyposażenia w bazę noclegową na odcinkach do 30 km od miejscowości: <u>orientacyjnie:</u> - przy węzłach dróg: - 200-500 m.n. /w niektórych uzasadnionych przypadkach ponad 500 m.n./ - przy ważnych trasach: - 100-200 m.n.	hotele, zajazdy, campingi z miejscami na przyczepy campingowe, hotele /novotele/
3.3 tranzyt w komunikacji zbiorowej /dworce pasażerskie/	rola miejscowości jako węzła komunikacji kolejowej, autobusowej, -kolejowej, lotniczej, żeglugowej/ wp. porty żeglugi międzynarodowej/	w zależności od roli miejscowości w zakresie wym. w kol. 2 przy uwzględnieniu typu połączeń, przesładek itp. - wymaga ustaleń indywidualnych w liczbach bezwzględnych miejsc noclegowych /ca 5-10% ruchu pasażerów/	hotele /także specjalistyczne typu termal, flytel itp./

x Typy wg rozdz. 3.7.

potrzebną do prawidłowego funkcjonowania systemu z przypisaniem im powierzchni użytkowej odpowiedniej dla rangi poszczególnych placówek. Wskazane jest tu wykształcenie systemu informacji i obsługi turystów o zróżnicowanej roli biur i punktów w zależności od struktury przestrzennej i czytelności miejscowości, rozkładu walorów krajoznawczych w przestrzeni itd. /patrz rozdz. 3.6./ .

Podstawowe funkcje informacji i obsługi turystycznej pełnić powinna bogato wyposażona placówka centralna, do której w przyszłości powinno się kierować 40-50% przyjeżdżających do miast turystów. Przy realizacji pełnego programu informacji o dziejach, układzie historyczno-przestrzennym i planach rozwojowych miasta przyjąć trzeba powierzchnie tych biur pozwalające na jednorazową obsługę ok. 5% liczby turystów przybywających średnio w ciągu dnia w sezonie turystycznym.

Program dotyczący sklepów z pamiątkami, miejsc rekreacji i innych urządzeń, z których korzystać będą w pierwszym rzędzie turyści, wynikać musi także z analiz przewidywanej średniej dziennej liczby turystów, struktury społeczno-demograficznej ruchu turystycznego, udziału w nim turystów zagranicznych. Liczbę i powierzchnię użytkową obiektów i terenów przyjąć należy nie tylko na podstawie analizy frekwencji turystycznej, ale i układu przestrzennego miejscowości, położenia obiektów i zespołów krajoznawczych, czasu i warunków ich zwiedzania oraz predyspozycji lokalizacyjnych planowanych urządzeń.

Liczba przyjeżdżających autokarów oraz samochodów osobowych określa potrzeby parkingowe. Niejednokrotnie, przy rozproszonym układzie obiektów krajoznawczych, wymagane jest zagwarantowanie miejsc na kilku parkingach, a ich brak lub wadliwa lokalizacja oraz brak czytelności układu komunikacyjnego, bądź

niedostateczna informacja o dojeździe, znacznie utrudniają zwiedzanie i orientację w mieście.

W celu zaprogramowania liczby miejsc parkingowych dla autokarów i samochodów osobowych niezbędne jest choćby szacunkowe określenie liczby jednocześnie przebywających w miejscowości wyściełek zbiorowych autokarowych /przyjmując 30-50 osób w jednym autokarze/ i liczby turystów przyjeżdżających samochodami osobowymi /3-4 osoby w jednym samochodzie/.

Nieodzowną sferą usług zarówno dla turystów nocujących w miejscowości, jak i przez nią tylko przejeżdżających - jest **g a s t r o n o m i a**. Aktualne programowanie bazy gastronomicznej metodą wydajności jednego miejsca konsumenckiego, nie pozwala na właściwe uwzględnienie potrzeb ruchu turystycznego, gdyż powoduje tendencje do zwiększenia rotacji tego miejsca, a także zmniejszenia przypadających na nie rozmiarów urządzeń technicznych i produkcyjnych. Obecny wyjątkowo niski poziom usług gastronomicznych w Polsce /ze wskaźnikiem 30 miejsc konsumenckich/ 1.000 mieszkańców/ w minimalnym stopniu uwzględnia potrzeby turystów. Przewidywany na rok 1995 wskaźnik 36,0 miejsc /1.000 mieszkańców nie daje także szans na zaspokojenie potrzeb osób przyjeżdżających do miejscowości. Dopiero osiągnięcie wskaźnika 70-80 miejsc konsumenckich /1.000 mieszkańców gwarantowałoby poprawę w tym dziale usług.

Konieczne też wydaje się stosowanie specjalnych narzutów do lokalnego programu gastronomii, jednak nie wskaźnikowo, lecz w bezwzględnej liczbie miejsc i obiektów.

W bazie gastronomicznej podstawowej, tj. wydającej obiady - stosunek miejsc konsumenckich do średniej dziennej liczby turystów powinien wynosić $1/4$ do $1/8$ /uwzględniając w tym rotację/ w zależności od średniej długości pobytu turystycznego w miejscowości.

wości, gdyż jeśli pobyt jest dłuższy niż 4-5 godzin, większa część turystów zjada tam obiad. Szczególnie wysokie narzuty miejsc gastronomicznych /albo specjalnie dla turystów projektowane lokale/ muszą być planowane w strefie intensywnego zwiedzania oraz w rejonach dworców pasażerskich i dużych parkingów, niższe zaś - dla pozostałych lokali w strefie penetracji turystycznej.

Również obiekty bazy gastronomicznej uzupełniającej, w których funkcja żywienia połączona jest z wypoczynkową i rozrywkową, należy wiązać głównie ze strefą intensywnego zwiedzania oraz z zespołami krajoznawczymi położonymi poza tą strefą i dworcami pasażerskimi, stosując wysokie narzuty miejsc w stosunku do tych, które zaspokajałyby potrzeby mieszkańców.

Dla kawiarni, winiarni, cukierni, barów-bistro, barów kawowych itp. należy przewidzieć dodatkową liczbę miejsc wynoszącą średnio $1/5$ do $1/10$ liczby turystów, co uwzględnia rotację, a także dużą popularność korzystania z tego rodzaju usług przed i po zwiedzaniu oraz w przerwach między zwiedzaniem poszczególnych obiektów czy zespołów.

Pomocą w prawidłowym rozkładzie bazy gastronomicznej jest fakt sprzężenia znacznej liczby obiektów żywienia z obiektami noclegowymi. Aby uwzględnić preferencje turystów co do rodzajów bazy gastronomicznej, ich standardu, typu lokali i posiłków, należy szacunkowo określić strukturę ruchu turystycznego, wykazując proporcje między ruchem turystycznym krajowym i zagranicznym, liczbą grup wycieczkowych /młodzieżowych i dorosłych/ a turystyką indywidualną itd.

Bazę gastronomiczną sezonową, tzw. małą gastronomię - w obiektach lekkich, rozbieralnych, należy stosować tylko w wypadkach koniecznych i w miejscach do tego przystosowanych, aby nie

degradować atrakcyjnego krajobrazu miejscowości turystycznych.

Normatywy powierzchniowe oraz inne zasady planowania bazy gastronomicznej wynikają z ogólnych wytycznych dotyczących ich programowania^{8/}. Dla innych urządzeń obsługi mieszkańców przydatnych jednocześnie turystom - należy także stosować dodatkowe wielkości programowe w wartościach bezwzględnych. Im jednostka osadnicza jest mniejsza, a liczba turystów większa, czyli im funkcja krajoznawcza zajmuje wyższe miejsce w hierarchii innych funkcji, tym więcej obiektów obsługi trzeba przewidywać z myślą wyłącznie o turystach lub planując program usług miejscowości zwiększony o potrzeby turystów.

Jednocześnie należy maksymalnie wykorzystać rezerwy obsługi w ośrodkach handlowych, kulturalnych i rekreacyjno-sportowych miast, a także w bazie komunikacyjnej, służbie zdrowia itd., co w znaczący sposób wspomagać może rozwój funkcji krajoznawczej. W niedużych miejscowościach oraz przy zespołach i obiektach położonych poza miejscowościami rolę taką odgrywać mogą także obiekty usługowe usytuowane w sąsiednich miejscowościach, zwłaszcza tam, gdzie istnieje dobre powiązanie komunikacyjne.

3.6. Zasady zagospodarowania związanego z etapami pobytu turystów

W planowaniu zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych powinny być brane pod uwagę następujące elementy;

a/ jakość i liczba obiektów stanowiących walor krajoznawczy, sposób ich udostępnienia oraz rozmieszczenia w miejscowości, po-

^{8/} Np. "Materiały do kształtowania sieci usług" - "Gastronomia"- opracow. przez Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa 1978 s. 9.

łożenie wobec sieci komunikacji międzynarodowej i krajowej, stopień zainteresowania tymi walorami wśród turystów zróżnicowanych wiekowo, zawodowo, według miejsca pochodzenia;

b/ potrzeby bytowe, kulturalne oraz komunikacyjne turystów, różniące się w grupach turystycznych wyżej wymienionych, a także w zależności od środków lokomocji, którymi turyści przybywają, stopnia ich zamożności oraz celu i charakteru odbywanych wycieczek i wояży /grupowe wycieczki zorganizowane, indywidualne wędrówki po kraju itp./,

c/ szacunkowe choćby programy rozwoju ruchu turystycznego w miejscowości, wynikające z przewidywanego wzrostu ruchu w skali kraju oraz uwarunkowań lokalnych;

d/ orientacyjna pojemność turystyczna miejscowości;

e/ aspekty kompozycji przestrzennej układu zwiedzania oraz organizacji jego przebiegu, zmierzające do osiągnięcia najlepszych efektów w sferach poznania i emocji - poprzez doskonałe - nie warunków percepcji i spektakularności zwiedzania oraz przeznaczenie odpowiedniego czasu na pobyt w miejscowości i właściwe rozplanowanie etapów pobytu.

Według podziału pobytu turystycznego na etapy i związane z nimi czynności /rozdz. 2.2. i wkł. 4/ można sformułować następujące ogólne zasady zagospodarowania turystycznego miejscowości:

1. Dojazd wymaga maksymalnej czytelności układu komunikacyjnego wzbogaconego informacją ukierunkowującą i jeśli to możliwe - widokami panoramicznymi na całą miejscowość lub jej fragmenty. Wartości krajobrazowe powinny decydować równorzędnie z innymi kryteriami /a niekiedy nadrzędnie !/ o przebiegach nowych

odcinków dróg dojazdowych, obwodnicowych i ulic w miejscowościach. W razie istniejących lub planowanych obwodnic dla gospodarczego ruchu tranzytowego - należy ruch turystyczny poprowadzić przez miasto atrakcyjnym i specjalnie oznaczonym ciągiem komunikacyjnym, ewentualnie z ograniczeniem szybkości ruchu. Wzdłuż tras należy eliminować w krajobrazie elementy obce i szpecące, zasłaniające panoramę miasta oraz atrakcyjne widokowo zespoły.

Drogi dojazdowe wraz z przejazdami wewnętrznymi powinny tworzyć sieć sprzężoną parkingami w węzłowych punktach, np. przy centralnych biurach informacji i obsługi turystów oraz przy podstawowych zespołach i obiektach zwiedzania i noclegu. Sieć ta musi być wyposażona w stacje benzynowe i stacje obsługi motoryzacyjnej usytuowane poza strefą zwiedzania.

Przy wlotach ważnych dróg do miast potrzebne są kompleksowe zespoły dla obsługi turystów zmotoryzowanych o programie zróżnicowanym w zależności od natężenia ruchu i potrzeb /rozd. 3.7. - zespoły UZ/.

Otoczenie odcinków dojazdów kolejowych oraz szlaków turystyki wodnej i pieszej wymaga także kształtowania estetycznego z uwzględnieniem walorów widokowych, dworcom zaś pasażerskim i przystaniom towarzyszyć muszą placówki obsługi i informacji turystycznej oraz obiekty usług gastronomicznych i hotelowych, a także dobre powiązania komunikacyjne ze strefą intensywnego zwiedzania.

2. Informacja turystyczna powinna funkcjonować w układzie kilkustopniowym o zróżnicowanym zakresie i zróżnicowanych formach. Szczególną uwagę trzeba zwrócić na konieczność centralnej lokalizacji podstawowego ośrodka informacji i obsługi, co wymaga przeznaczenia na ten cel terenów

miejskich o dobrej dostępności komunikacyjnej /lub dogodnego dojścia pieszego/ oraz sąsiedztwa parkingów dla autokarów i samochodów osobowych.

Rozbudowane centralne ośrodki informacji sprzężone z obsługą ruchu turystycznego powinny być wyposażone w bogaty materiał poglądowy o historii i planach miasta /filmy, makiety itp./, umożliwić turystom wybór wariantu zwiedzania, organizację programu pobytu, w tym: usługi przewodnickie, rozrywki, wymianę walut, wypożyczenie samochodu oraz organizację dalszego toku podróży. Mniejsze biura informacji i obsługi powinny funkcjonować przy wlotach dróg do miejscowości, przy dworcach, ważniejszych zespołach zwiedzanych, zaś punkty "it" - przy poszczególnych obiektach bazy turystycznej i niektórych obiektach zwiedzania.

3. Ciągi zwiedzania należy przeanalizować uwzględniając dostępność i przepustowość poszczególnych obiektów zainteresowania, optymalny czas potrzebny na ich poznanie, kompozycję przestrzenną ich przebiegu i optymalne wglądy w otoczenie. Wewnętrzna sieć komunikacyjna dla turystycznego ruchu pieszego, najwłaściwszego dla efektywnego zwiedzania, wymaga określenia czytelnych i atrakcyjnych dojść do obiektów, zespołów i przejść między nimi prowadzonych tak, aby świadomie kształtować i stopniować przeżycia turystów. Ruch ten powinien się odbywać bezkolizyjnie w stosunku do miejskiego ruchu kołowego, a nawet wielkomiejskiego ruchu pieszego dla umożliwienia zatrzymywania się, kontemplacji i fotografowania. Trasy piesze trzeba wyposażyć w odpowiednie urządzenia obsługi /sklepy pamiątkarskie, kawiarnie, szalety publiczne itd./, a także zestaw elementów informacyjnych.

Jeśli obiekt nie może być zwiedzany /ze względu na ochronę środowiska, specyfikę procesu produkcyjnego w zakładach przemysłowych, bezpieczeństwo turystów itp./ wskazane jest urządzenie przy nim sali ekspozycyjnej lub umieszczenie tablicy informującej o walorach obiektu. Generalnie należy jednak dążyć do zwiedzania ożywionego, urozmaiconego, czemu sprzyja różnorodność rodzajowa obiektów i zjawisk krajoznawczych w miejscowości oraz spektakularność ekspozycji.

W sąsiedztwie obiektów i ciągów zwiedzania należy zapewnić możliwość wypoczynku, posiłku, kupienia pamiątek i folderów, pisania widokówek, z preferowaniem miejsc zacisznych, interesujących widokowo, najlepiej na terenach zielonych.

4. Zasadą lokalizacji obiektów ż y w i e n i a, z których korzystają turyści, jest bliskość obiektów zwiedzania i bazy turystycznej, aby turysta w odpowiednim czasie znalazł na swej drodze lokal gastronomiczny o pożądanym standardzie i zakresie obsługi.

Restauracje, bary i duże kawiarnie są więc potrzebne w punktach rozładowania ruchu zwiedzających, przy dworcach i obiektach bazy noclegowej, natomiast mniejsze lokale, szczególnie kawiarnie, bistra, bary - bezpośrednio przy trasach zwiedzania. Słuszne jest koncentrowanie kilku lokali gastronomicznych o zróżnicowanych kategoriach w strefie szczególnie silnej penetracji turystycznej. W zespołach zabytkowych zwracać trzeba uwagę na skalę i charakter zakładów gastronomicznych. Duże bary szybkiej obsługi, kompleksy gastronomiczne zgrupowane funkcjonalnie w jednym obiekcie powinny być lokalizowane poza zespołem zabytkowym. Pożądane jest natomiast wykorzystanie historycznej

substancji budowlanej zespołu /np. zabytkowych piwnic/ na cele żywienia, wypoczynku i rozrywki. Jest to pozytywny przykład przeznaczenia obiektów o walorach krajoznawczych na cele obsługi turystycznej.

5. Różne typy obiektów n o c l e g o w y c h nie zawsze mogą się nawzajem zastępować ze względu na sezonowość użytkowania, zakres i cenę obsługi. Lokalizacja bazy noclegowej zapewniać musi jej łatwą dostępność z dworców kolejowych, lotnisk, z dróg dojazdowych do miejscowości.

Przy wjazdach dróg tranzytowych oraz szlaków wędrówek turystycznych należy lokalizować motele, zajazdy, campingi z miejscami dla caravaningu /przy szlakach wodnych - stacje lub ośrodki turystyki wodnej/. Przy głównych dworcach ważne są hotele różnych kategorii, schroniska młodzieżowe, campingi miejskie, w centrach zaś miast - przede wszystkim hotele.

W strefach zbliżonych do obszarów zwiedzania charakteryzujących się dobrą dostępnością komunikacyjną z dworców i dróg dojazdowych, powinny się znaleźć domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, hotele. Lokalizowanie ich uwzględniać powinno walory widokowe otaczającego krajobrazu, równocześnie jednak nie może powodować zakłóceń w tym krajobrazie. W historycznych zespołach miejskich słuszne jest sytuowanie małych hoteli /np. po adaptacji na ten cel kilku sąsiadujących ze sobą kamienic/, pensjonatów, schronisk, a niekiedy domów wycieczkowych /w obiektach poklasztornych, pokoszarowych itp./. Turystyka w rewaloryzowanych zespołach zabytkowych powinna stać się jedną z ważnych funkcji, może się przyczynić do ożywienia tych zespołów, nadania im swoistego klimatu^{9/}.

^{9/} Patrz "Funkcja turystyczna w zabytkowych ośrodkach miejskich" - aut. R. Przybyszewska-Gudelis, M.A. Grabiszewski, Warszawa Instytut Turystyki, 1985.

6. O d p o c z y n e k jest konieczny po długim fizycznie uciążliwym zwiedzaniu, a nawet w czasie jego trwania. Przy ciągach zwiedzania, w miejscach rozładowania ruchu /w punktach atrakcyjnych widokowo, parkach itp./ powinny zostać utworzone specjalne miejsca wypoczynku: zespoły ławek i stołów, punkty "małej gastronomii", sprzedaży pamiątek, widokówek, a także zasłaniające przed deszczem lub słońcem. Funkcję wypoczynkową pełnią też kawiarnie, bistra, winiarnie itd.

Przy trasach zwiedzania funkcjonować muszą umywalnie, źródła uliczne z wodą pitną i toalety publiczne, w dużych miastach - h o t e l e d z i e n n e o lokalizacji przydworcowej i centralnej.

Dążąc do przekształcenia modelu wycieczek czysto krajoznawczych w formy łączące zwiedzanie z rekreacją /jako wskazanych dla rozwoju fizycznego społeczeństwa i dających lepsze wyniki poznawcze/, wykorzystywać można na cele rekreacyjne miejskie lub podmiejskie ośrodki wypoczynku świątecznego, zwłaszcza w dni powszednie.

7. S p e d z a n i e c z a s u w o l n e g o powinno być również formą wypoczynku po zwiedzaniu wymagającym wysiłku intelektualnego a niekiedy i fizycznego. Czas ten często jest przeznaczony na zakupy /lub tylko penetrację sklepów/, rozrywki kulturalne, kupowanie pamiątek, pisanie i wysyłanie widokówek, spacer po mieście, niekiedy powrót do miejsc już zwiedzanych dla ich ponownego obejrzenia, sfotografowania itd.

Udział w imprezach kulturalnych, sportowych i rozrywkowych bywa punktem programu pobytu, czasem zasadniczym celem wycieczki. Większość urządzeń związanych ze spędzeniem czasu wolnego turystów stanowi elementy obsługi mieszkańców i dlatego potrze-

by turystyczne nie przesądzają o ich lokalizacji, choć w wypadku silnie rozwiniętej funkcji krajoznawczej mogą o nich współdecydować.

8. Turystyczna potrzeba upamiętnienia wojaży turystycznych każe rozwijać sieć sklepów i punktów sprzedaży pamiątek, dbać o estetykę wyrobów, ich związek treściowy z miejscowością odwiedzaną, ich specyfikę regionalną.

We wszystkich biurach i punktach informacji turystycznej powinny się znaleźć foldery, przewodniki i inne publikacje oraz widokówki i fotografie popularyzujące, informujące i upamiętniające pobyt w miejscowości. Na terenach wypoczynkowych i w węzłowych punktach zwiedzania należy przewidzieć miejsca do pisania widokówek oraz skrzynki pocztowe. Możliwość kupienia pamiątek powinna też istnieć na dworcach pasażerskich, przy większych parkingach, przy wylotach dróg turystycznych /np. na stacjach benzynowych/.

W zespołach zabytkowych wskazane jest tworzenie charakterystycznych ciągów sklepów z pamiątkami, np. w uliczkach o tradycyjnej specjalizacji rzemieślniczej i artystycznej - w połączeniu z warsztatami wytwarzającymi wyroby pamiątkarskie.

9. Inne urządzenia obsługi potrzebne turystom znajdują się zazwyczaj w miejscowości, służąc z reguły jej mieszkańcom oraz strefy przez nią obsługiwanej /patrz rozdz. 2.3./.

Jeżeli niewielkie miejscowości krajoznawcze nie mają rozbudowanego zestawu potrzebnych urządzeń i placówek obsługi - funkcje te przejąć powinny najbliższe miejscowości, które najczęściej stanowią zaplecze administracyjno-gospodarcze tych jed-

nostek. Na obszarach o większym nagromadzeniu miejscowości z walorami turystycznymi /krajoznawczymi i wypoczynkowymi/ wskazane jest wykształcenie baz obsługi turystycznej w wybranych ośrodkach, predysponowanych do tej funkcji.

3.7. Typologia miejscowości z punktu widzenia planowania zagospodarowania turystycznego

Jednostki osadnicze pełniące funkcję krajoznawczą można podzielić według zróżnicowanych cech najbardziej istotnych dla zagospodarowania turystycznego, to jest:

- wielkości miejscowości wraz z przypisanym im programem usługowym dla mieszkańców i ludności strefy obsługiwanej,
- rangi walorów krajoznawczych miejscowości rzutujących przede wszystkim na wielkość ruchu turystycznego,
- pożądanego czasu pobytu turystycznego w miejscowości, wynikającego z optymalnego programu zwiedzania.

Celem podziału jest stworzenie uproszczonego, lecz w miarę obiektywnego ramowego programu zagospodarowania turystycznego w grupach typologicznych miejscowości krajoznawczych, z maksymalnym uwzględnieniem bazy usługowej służącej mieszkańcom stałym.

Kwalifikacja miejscowości do poszczególnych grup będzie najbardziej obiektywna, jeśli dokonają jej planiści miejscowi, oceniając indywidualnie cechy jednostki osadniczej. Pomocą teoretyczną i metodologiczną zarówno w zakresie typologii, jak i opracowywania studiów turystycznych służyć może Instytut Turystyki.

W typologii nie brano pod uwagę predyspozycji rozwoju funkcji krajoznawczej miejscowości wynikających z pojemności turystycznej, współistnienia z innymi funkcjami miejscowości, po-

trzeby jej aktywizacji gospodarczej poprzez turystykę itd.; cechy te wskazywać mogą na potrzebę szczególnego rozwoju funkcji krajoznawczej lub jej ograniczenia i muszą być ocenione przy opracowaniu szczegółowego programu zagospodarowania turystycznego.

Przeprowadzono analizę kilkuset miejscowości krajoznawczych. W rezultacie podzielono je na 9 typów, które wynikają z kombinacji występujących cech /patrz tab. 2/:

TYP 1 - miasta wielkie i duże o bardzo wysokiej randze walorów krajoznawczych - wielkie centra krajoznawcze;

TYP 2 - miasta wielkie i duże o walorach krajoznawczych wysokiej rangi w skali kraju - duże miasta pełniące funkcję krajoznawczą;

TYP 3 - miasta średnie i duże o wysokiej randze walorów krajoznawczych, zazwyczaj miasta wojewódzkie - ważne ośrodki krajoznawcze;

TYP 4 - miasta średnie o przeciętnej w skali kraju randze walorów krajoznawczych, z reguły miasta wojewódzkie - średnie miasta pełniące funkcję krajoznawczą;

TYP 5 - miasta średnie i małe o wysokiej randze walorów krajoznawczych /głównie zespoły zabytkowe/ i o niewielkim zakresie usług ogólnomiejskich przydatnych turystom - atrakcyjne ośrodki zabytkowe;

TYP 6 - miasta średnie i małe o przeciętnej w skali kraju randze walorów krajoznawczych i przeważnie nie rozbudowanym programie usług ogólnomiejskich - mniejsze ośrodki pełniące funkcję krajoznawczą;

TYP 7 - miejscowości o przewadze pozakrajoznawczych funkcji turystycznych /wypoczynkowe i uzdrowiskowe/, zazwyczaj - walory krajoznawcze niższej rangi oraz atrakcyjne turystycznie okolice

Typy miejscowości krajoznawczych wg kryteriów wyróżniających

WIELKOŚĆ MIEJSCOWOŚCI					WALORY KRAJOZNAWCZE	PRZEWAGA WALORÓW POZA KRAJOZNAW- CZYCH	WYSOKIEJ RANGI W SKALI KRAJU	NAJWYŻSZEJ RANGI W SKALI KRAJU
MIASTA WIELKIE I DUŻE	MIASTA ŚREDNIE -WOJEWÓDZKIE	MIASTA ŚREDNIE -POZOSTAŁE	MIASTA MAŁE	MIASTECZKA I WSIE OŚRODKI GMINNE				
Wielkie centra krajoznawcze ①	Ważne ośrodki krajoznawcze ③	Atrakcyjne ośrodki zabytkowe ⑤	Atrakcyjne ośrodki zabytkowe ⑤	Miasteczka i wsie zabytkowe ⑧	Zespoły i obiekty krajoznawcze ⑨			
Duże miasta pełniące funkcję krajoznawczą ②	Średnie miasta pełniące funkcję krajoznawczą ④	Mniejsze ośrodki pełniące funkcję krajoznawczą ⑥	Mniejsze ośrodki pełniące funkcję krajoznawczą ⑥					
		Miejscowości wypoczynkowe i uzdrowisk. o znaczeniu krajoznawczym ⑦	Miejscowości wypoczynkowe i uzdrowisk. o znaczeniu krajoznawczym ⑦	Nr -SYMBOL TYPU /vide rys. 1 - 9/				

- miejsowości wypoczynkowe i uzdrowiskowe o znaczeniu krajoznawczym;

TYP 8 - miasteczka i wsie o walorach krajoznawczych wysokiej rangi, zazwyczaj ośrodki gminne - miasteczka i wsie krajoznawcze;

TYP 9 - pojedyncze zespoły i obiekty o wysokiej randze walorów krajoznawczych położone w jednostkach osadniczych lub poza nimi - zespoły i obiekty krajoznawcze.

Wymienione typy miejscowości wymagają odmiennej struktury zagospodarowania turystycznego. Elementy składowe tej struktury pogrupowano w 3 rodzaje zestawów obiektów usługowych, w zależności od zakresu obsługi /patrz rys. 1 - 9/:

1. Zestaw turystycznych obiektów i urządzeń usługowych /UT/

Zestaw pierwszego stopnia /UT-1/ - w wielkim centrum krajoznawczym: hotele różnych kategorii, hotele dzienne, domy wycieczkowe i schroniska, campingi, zróżnicowane zakłady gastronomiczne, centralne biura informacji i obsługi turystycznej, sklepy pamiątkarskie, punkty wymiany walut, wypożyczalnie samochodów, toalety publiczne, parkingi.

Zestaw drugiego stopnia /UT-2/ - przy dużych dworcach pasażerskich, w miastach o wysokich rangą walorach krajoznawczych: hotele, domy wycieczkowe, camping, hotel dzienny, restauracje i bary, biura lub punkty informacji i obsługi turystycznej, sprzedaż pamiątek, punkty handlowe, punkty wymiany walut, toalety publiczne, parkingi.

Zestaw trzeciego stopnia /UT-3/ - przy mniejszych dworcach pasażerskich, w miastach o przeciętnych walorach krajoznawczych: hotel lub dom wycieczkowy, camping, restauracje i bar,

biuro lub punkt informacji i obsługi turystycznej, sprzedaż pamiątek, toalety publiczne, parking.

Zestaw czwartego stopnia /UT-4/ - przy pojedynczych zespołach lub obiektach: izba wycieczkowa, bufet, kiosk "Ruch" ze sprzedażą pamiątek, toalety publiczne, telefon, parking, ewentualnie -pole biwakowe w pobliżu.

2. Zestawy obiektów usługowych paraturystycznych służących mieszkańcom stałym i turystom /UM/

Zestaw wielkomiejski /UM-4/ zawiera: restauracje różnych kategorii, jadalnie, bary, kawiarnie, winiarnie, bistra, handel podstawowy i specjalistyczny, lokale i urządzenia rozrywkowo-rekreacyjne /dancingi, kabarety, miasteczka rozrywkowe/, urzędy pocztowo-telekomunikacyjne, opery, teatry, galerie i salony wystawowe, kina, zakłady rzemieślnicze /głównie naprawcze/, szpitale, stacje pogotowia ratunkowego, przychodnie lekarskie całodobowe, banki, stacje obsługi motoryzacyjnej.

Zestaw rozwiniętego ośrodka gospodarczo-administracyjnego /UM-3/ zawiera: restauracje i jadalnie różnych kategorii, bary, kawiarnie, winiarnie, punkty gastronomiczne, handel podstawowy i specjalistyczny, teatr, kina, galerie, lokale i urządzenia rozrywkowe i rekreacyjne, urzędy pocztowo-telekomunikacyjne, zakłady rzemieślnicze /głównie naprawcze/, szpitale i przychodnie lekarskie, stacje pogotowia ratunkowego, stacje obsługi motoryzacyjnej.

Zestaw ośrodka ponadgminnego /UM-2/ zawiera zwykle: restauracje i jadalnie, bary, kawiarnie, punkty gastronomiczne, sklepy podstawowe różnych branż, rzemiosło naprawcze, dom kultury, kino, szpital i stację pogotowia ratunkowego, przychodnie lekarskie, pocztę, obsługę motoryzacji.

Zestaw ośrodka gminnego /UM-1/ - zawierać powinien: restaurację i bar, sklepy spożywcze i przemysłowe, gminny ośrodek kultury i ośrodek zdrowia, rzemiosło naprawcze, pocztę, stację benzynową.

3. Zespoły usług dla turystów zmotoryzowanych

/przy wlotach ważnych turystycznie dróg do miejscowości/

Zespół typu 1 /UZ-1/ - motel z restauracją i barem, camping, hotel dzienny, izba wycieczkowa z punktem informacji turystycznej i obsługi ruchu, sklep z podstawowymi artykułami i prasą, część dotycząca obsługi motoryzacyjnej oraz rekreacyjnej - jak w zespole typu UZ-3 /z rozszerzonym programem/.

Zespół typu 2 /UZ-2/ - zajazd z barem, izba wycieczkowa z punktem informacji turystycznej, minicamping, kiosk "Ruch", część dotycząca obsługi motoryzacyjnej i rekreacyjnej jak w zespole UZ-3.

Zespół typu 3 /UZ-3/ parking, stacja benzynowa, stacja obsługi samochodów, urządzenia rekreacyjne, usługi higieniczno-sanitarne, punkt informacji turystycznej.

Podane zestawy i zespoły obiektów i urządzeń przydatnych turystom powinny tworzyć zharmonizowane układy funkcjonalno-przestrzenne. Specyficzne cechy miejscowości, aspekty krajobrazowe, usytuowanie walorów krajoznawczych, ich położenie wobec sieci komunikacyjnej, wymagają indywidualnej koncepcji rozmieszczenia obiektów obsługi w strefie penetracji turystycznej.

Modele wyposażenia turystycznego miejscowości w podziale na typy 1 do 9 ilustrują schematy na załączonych rysunkach 1 - 9.

Krótką charakterystyką cech zagospodarowania turystycznego
poszczególnych typów miejscowości: /uzupełnienie do rys. 1-9/.

Typ 1 - wielkie centra krajoznawcze

W tej grupie znajdują się wszystkie najważniejsze centra krajoznawcze w Polsce, skupiające największą część zagranicznego i krajowego ruchu turystycznego, co zobowiązuje do wykształcenia wysokiego standardu obsługi turystów /UT-1/.

W centralnym punkcie łatwo dostępnym komunikacyjnie /lub kilku punktach/ powinny się znaleźć parkingi oraz główne biuro informacji i obsługi turystycznej. Przy wszystkich wlotach ważnych dróg konieczne są zespoły usług dla turystów zmotoryzowanych typu UZ-1 lub UZ-2; przy wyjątkowo licznie uczęszczanych trasach należy odpowiednio zwiększać ich program.

Ze względu na międzynarodową rangę turystyczną w miastach typu 1 należy lokalizować urządzenia przydatne cudzoziemcom oraz szczególnie eksponować walory o znaczeniu ponadkrajowym, wykorzystując jednocześnie naturalne wartości krajobrazu i położenia. Pobyt turystyczny w tych miastach powinien w przyszłości trwać kilka dni.

Typ 2 - duże miasta pełniące funkcję krajoznawczą

W miastach zaliczonych do tego typu znaczną pomocą dla obsługi ruchu turystycznego są usługi ogólnomiejskie /UM-4/.

W pobliżu pasażerskich dworców o znaczeniu międzynarodowym i krajowym funkcjonować powinny zestawy UT-2, przy czym obiekty bazy noclegowej mogą być zlokalizowane w obrębie całej strefy penetracji turystycznej, zgodnie z ogólnymi kryteriami ich realizacji. Przy wlotach ważnych turystycznie dróg, najlepiej na terenach o walorach rekreacyjno-krajobrazowych, należy sy-

tuować zespoły UZ /typ zestawu zależy od wielkości obsługiwanego ruchu - związanej m.in. z klasą drogi/.

Charakterystyczne dla miast tej grupy rozproszenie obiektów o walorach krajoznawczych utrudnia często prawidłowe kształtowanie stref penetracji turystycznej. Za pomocą analizy ciągów zwiedzania i rejonów koncentracji pobytu turystów w mieście należy określić optymalny obszar największego skupienia ruchu, w którym wskazane jest kształtowanie funkcji turystycznej. Podnosić atrakcyjność krajoznawczą tej strefy można m.in. przez udostępnianie interesujących obiektów do zwiedzania, nowatorskie rozwiązania architektoniczne i urbanistyczne, organizowanie placówek muzealnych, wystawienniczych, zwiększenie turystycznego zaplecza usługowego. Miasta typu 2 mają predyspozycje do ponad jednodniowego pobytu turystycznego.

Typ 3 - ważne ośrodki krajoznawcze

Istnienie rozbudowanego zaplecza usługowego /UM-3/ w tych miastach daje znaczne szanse rozwoju funkcji krajoznawczej. Pożądane jest zlokalizowanie zestawu UT-2 w pobliżu największego skupienia walorów turystycznych, zestawy zaś UT niższego rzędu powinny funkcjonować przy dworcach pasażerskich, najlepiej w powiązaniu przestrzennym z hotelami, w zależności od krajoznawczego i tranzytowego znaczenia dróg, przy ich wlotach do miasta - potrzebne są zespoły UZ-1 lub UZ-2. Pożądane jest, aby były one lokalizowane z uwzględnieniem widoków na sylwetkę miasta lub jego interesujące fragmenty. Średni pobyt w miastach tego typu wynosić powinien co najmniej 1 dzień.

Typ 4 - średnie miasta pełniące funkcję krajoznawczą

Miasta te, dysponujące rozbudowanymi zestawami usług ogólno-

miejskich /UM-3/ mają szansę oferować przybyszom relatywnie dłuższy pobyt, niż wynikałoby to z ich obiektywnej wartości krajoznawczej. Należy tu przewidzieć zestawy UT-3 w pobliżu ogólnomiejskiego ośrodka usługowego lub zespołu krajoznawczego o najwyższej atrakcyjności oraz przy głównych dworcach pasażerskich. Średnia przewidywana długość pobytu - od kilku godzin do jednego dnia.

Typ 5 - atrakcyjne ośrodki zabytkowe

W miastach tego typu dominujące znaczenie ma zazwyczaj historyczny zespół miejski o wysokich walorach poznawczych i związane z nim przestrzennie obiekty usługowe. W tym rejonie należy szukać możliwości tworzenia zespołu UT-2, pod warunkiem nienaruszania krajobrazowych i kompozycyjnych walorów miasta. Skala miast średnich i małych sprzyja często widokowemu powiązaniu zespołów UZ z najbardziej charakterystycznymi fragmentami krajobrazu miejskiego. Pożądana jest adaptacja obiektów zabytkowych na cele turystyczne: noclegowe, gastronomiczno-rozrywkowe, obsługi i informacji turystycznej, zaś poza tymi zespołami - w zasięgu krótkiego dojścia pieszego - powinny być usytuowane parkingi i niektóre inne obiekty bazy turystycznej /patrz publikacja "Funkcja turystyczna zabytkowych ośrodków miejskich", Instytut Turystyki, 1985/.

Pobyt turystyczny w tych miastach trwa najczęściej od kilku godzin do jednego dnia, a jeśli miejscowość charakteryzują atrakcyjne krajoznawczo okolice - także dłużej.

Typ 6 - mniejsze ośrodki pełniące funkcję krajoznawczą

Miasta reprezentujące ten typ mają walory krajoznawcze średniej klasy i dlatego do podstawowej obsługi ruchu turystycznego

wystarcza zestaw UT-3. Pozostałe potrzeby turystów powinien zaspokoić ogólnomiejski ośrodek usługowy typu UM-2.

Przy wlotach dróg należy zlokalizować zespoły UZ-2 lub UZ-3, z preferowaniem terenów podmiejskich o walorach rekreacyjno-krajobrazowych.

Typ 7 - miejscowości wypoczynkowe i uzdrowiskowe o znaczeniu krajoznawczym

W miejscowościach tego typu należy wyeksponować walory krajobrazowe przez właściwe trasowanie dróg, lokalizację zespołów usługowych, urządzenie punktów widokowych. Jednocześnie walory te należy bezwzględnie chronić i nie dopuszczać do powstawania form zagospodarowania turystycznego degradujących krajobraz. Miejscowości te mają na ogół bogate wyposażenie w usługi dla ludności stałej, wczasowiczów i kuracjuszy /UM-3/, co może zaspokoić potrzeby turystów-krajoznawców.

Należy ponadto wykształcić zestaw UT-3 w miejscu podyktowanym względami lokalnymi. Jeśli istnieją przeciwwskazania funkcjonalne, np. uciążliwość krajoznawstwa dla funkcji leczniczych uzdrowiska, obsługa turystyczna powinna być zlokalizowana poza miejscowością.

Pobyt o charakterze poznawczym zasadniczo nie powinien przekraczać jednego dnia, oprócz niektórych miejscowości wypoczynkowych, które stanowią jednocześnie bazy wyjściowe dla wycieczek w okolice.

Typ 8 - miasteczka i wsie krajoznawcze

W dużej części tych miejscowości dominujące znaczenie ma zespół zabytkowy wysokiej rangi i związane z nim przestrzennie obiekty usługowe. Należy wykształcić zestaw UT-3, a poza jedno-

stką zespół UZ-3. Istniejące w tych miejscowościach usługi dla ludności stałej na poziomie ośrodka gminnego /UM-2/ ograniczają zwykle pobyt do kilku godzin, choć przedłużaniu sprzyjać mogą specjalnie organizowane imprezy, atrakcyjne zagospodarowanie turystyczne itp.

Typ 9 - zespoły i obiekty krajoznawcze

Miejscowości, w których występują pojedyncze niewielkie zespoły lub obiekty krajoznawcze wyższych klas, wymagają niedużego programu zagospodarowania turystycznego. Należy przystosować obiekty do zwiedzania, urządzić parking, wyposażyć miejscowość /i drogi dojazdowe/ w elementy informacji wizualnej. Zintegrowany zespół urządzeń potrzebnych turystom /UT-4/ może być usytuowany w obiekcie /zespole/ zwiedzanym bądź może mieć formę oddzielnego niewielkiego budynku o zharmonizowanej z otoczeniem architekturze i lokalizacji.

Jeśli walory poznawcze oraz położenie krajobrazowe są bardzo atrakcyjne, słuszne jest zlokalizowanie w zespole, lub jego pobliżu, niedużego obiektu noclegowego /choćby campingu/.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH POJĘĆ STOSOWANYCH W TEKŚCIE

1. Walory /zasoby/ krajoznawcze - zespół dóbr naturalnych i antropogenicznych oraz zjawisk, które dzięki swemu znaczeniu poznawczemu, estetycznemu, dydaktycznemu i patriotycznemu stanowią /lub mogą stanowić/ przedmiot zainteresowania turystycznego.

2. Obiekt krajoznawczy - wyodrębniona strukturalnie i funkcjonalnie budowla /wraz z wyposażeniem/ bądź inna forma przestrzenna /naturalna lub antropogeniczna/ o cechach odpowiadających kryteriom walorów krajoznawczych.

3. Miejscowość krajoznawcza - jednostka osadnicza, rodzaj miejscowości turystycznej, w której występuje ruch turystyczny, stały lub okresowy, generowany istniejącymi walorami krajoznawczymi. Miejscowość krajoznawcza wymaga odpowiedniego zagospodarowania turystycznego dla obsługi tego ruchu.

4. Atrakcyjność krajoznawcza miejscowości - charakteryzującą zespół cech wyrażających wartości estetyczne i poznawcze całej miejscowości oraz pojedynczych jej elementów, dzięki którym budzi ona zainteresowanie turystów oraz innych osób przebywających w miejscowości. Ocena atrakcyjności krajoznawczej miejscowości nie pozbawiona jest zazwyczaj cech subiektywizmu autorskiego, wobec trudno wymiernych kryteriów estetycznych i emocjonalnych.

5. Funkcja krajoznawcza miejscowości obejmuje całokształt działalności związanej z udostępnieniem i przystosowaniem walorów krajoznawczych do zwiedzania oraz zagospodarowaniem przestrzennym w bazę turystyczną i paraturystyczną. Udział funkcji

krajoznawczej w rozwoju jednostki osadniczej zależy od stopnia atrakcyjności krajoznawczej miejscowości oraz od aktualnych i przewidywanych innych funkcji przez nią pełnionych.

6. Zagospodarowanie turystyczne miejscowości - wyposażenie jednostki osadniczej w obiekty i urządzenia dla obsługi ruchu turystycznego, wynikające nie tylko z potrzeb funkcjonalnych i uwarunkowań przestrzennych, ale i aspektów efektywności poznawczej i emocjonalnej pobytu turystycznego.

7. Pojemność turystyczna miejscowości - maksymalna liczba osób, która jednocześnie realizować może efektywnie cele turystycznego pobytu bez obniżania wartości środowiska odwiedzanego.

8. Strefa penetracji turystycznej - część miejscowości, w której przebywają turyści od chwili przyjazdu do momentu wyjazdu, tj. obszar, w którym znajdują się obiekty obsługi turystycznej i walory krajoznawcze wraz z łączącymi je ciągami komunikacyjnymi oraz drogami dojazdowymi do miejscowości.

9. Strefa intensywnego zwiedzania - część strefy penetracji turystycznej będąca fragmentem przestrzennym miejscowości o najwyższej atrakcyjności turystycznej, często jej historycznym ośrodkiem; stanowi zasadnicze miejsce przebywania turystów jako cel podróży krajoznawczej do miejscowości.

10. Ciągi zwiedzania - oznakowane bądź umowne przebiegi zwiedzania, które powinny zapewniać najlepsze osiągnięcie celów poznawczych, rekreacyjnych i emocjonalnego odbioru wrażeń. Stanowią one ważny czynnik wyodrębniania strefy intensywnego zwiedzania i jej zagospodarowania turystycznego.

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

1. Chylak A., Zarębska T.: Studium rewaloryzacji historycznego ośrodka miejskiego Kalisza, "Miasto" 1977 nr 9.
2. Dębski L.A.: Programowanie i lokalizacja urządzeń turystycznych, Warszawa Instytut Turystyki, 1974.
3. Drzewiecki M.: Turystyczne zagospodarowanie przestrzenne Chełmna jako ośrodka krajoznawczego, Warszawa Instytut Turystyki 1973.
4. Gieźgała J.: Turystyka w gospodarce narodowej, Warszawa PWZ 1977.
5. Grabiszewski M.A.: Próba określenia funkcji turystycznej miasta na przykładzie Tucholi, "Budownictwo Turystyczne", Poznań 1977 nr 26-27.
6. Grabiszewski M.A.: Próba oceny zabytkowych układów miast w dolinie dolnej Wisły w aspekcie kształtowania ich zagospodarowania, "Problemy Turystyki" 1977 nr 3.
7. Grabiszewski M.A.: Zagospodarowanie trasy turystyki motorowej na przykładzie pętli bydgoskiej Szlaku Piastowskiego, "Biuletyn Informacyjny", Instytut Turystyki Warszawa 1980 nr 3.
8. Iljin-Szymańska C.: Urządzenia kultury w miastach, Instytut Kształtowania Środowiska Warszawa PWN 1980.
9. Juchnowicz S.: Śródmieście miast polskich. Studia nad ukształtowaniem i rozwojem, Wrocław Ossolineum 1971.

10. Kołodziejczyk A.: Rola elementów kultury w turystyce, Instytut Turystyki. 1979.
11. Król A.: Elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, Warszawa. Instytut Turystyki. 1978.
12. Łobożewicz W.; Łobożewicz T.: Krajoznawstwo i turystyka w systemie dydaktyczno-wychowawczym szkoły "Krajoznawstwo i turystyka w szkole", Warszawa, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, 1978.
13. Mikułowski B.: Wstępna ocena walorów krajoznawczych Polski, "Czasopismo geograficzne", 1976 t. XLVII, zesz. 3.
14. Mikułowski B.: Zabytki architektury w turystycznej gospodarce przestrzennej kraju, "Czasopismo Geograficzne" 1978 t. XLIX, z. 1.
15. Nowakowski K., Wiśniewska H.: System obsługi ludności. Zeszyt 1. w: "Materiały do kształtowania sieci usług". Warszawa. Instytut Kształtowania Środowiska. 1978.
16. Ostrowski S.: Ruch turystyczny w Polsce, Warszawa Sport i Turystyka 1968.
17. Ostrowski W.: Zespoły zabytkowe a urbanistyka, Warszawa Arkady 1980.
18. Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski, praca zbior. pod kier. O. Rogalewskiego, ZZT Wrocław, 1971.
19. Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 r., Instytut Turystyki i Komisja Planowania przy R. M., Warszawa, 1973.
20. "Przestrzenny program zagospodarowania turystycznego Polski do 1995 r.", Instytut Turystyki, 1984, powiel.

21. Przecławski K.: Socjologiczne problemy turystyki, Warszawa. Instytut Turystyki IW CRZZ 1979.
22. Przybyszewska-Gudelis R.: Atrakcyjność krajoznawcza miast średnich w Polsce a przestrzenne i funkcjonalne aspekty ich zwiedzania i zagospodarowania turystycznego, praca doktorska na Wydz. Architektury Pol. Warszawskiej pod kier. prof. L.T. Dąbrowskiego, 1979, mps.
23. Przybyszewska-Gudelis R.: Miasto jako przedmiot zainteresowania turystycznego, w: "Miasto" 1975 nr 1.
24. Przybyszewska-Gudelis R.: Funkcja Bydgoszczy jako ośrodka krajoznawczego w świetle problematyki zagospodarowania przestrzennego miast dla potrzeb turystyki przyjazdowej, Materiały pokonferencyjne BTN, Bydgoszcz 1976.
25. Przybyszewska-Gudelis R.: Studia kompozycyjne ciągów zwiedzania jako ważny czynnik kształtowania stref turystycznych, "Biuletyn Informacyjny" Instytut Turystyki Warszawa 1983 nr 4/66.
26. Przybyszewska-Gudelis R.: Zasady planowania zagospodarowania turystycznego w miejscowościach krajoznawczych - praktyczne możliwości wykorzystania wyników badań, "Biuletyn Informacyjny", Instytut Turystyki, Warszawa 1981 nr 4/58.
27. Przybyszewska-Gudelis R.; Grabiszewski M.A.: Funkcja turystyczna w zabytkowych ośrodkach miejskich, Warszawa Instytut Turystyki 1985.
28. Przybyszewska-Gudelis R., Grabiszewski M.A., Iwicki S.: Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce, Warszawa Instytut Turystyki 1979.

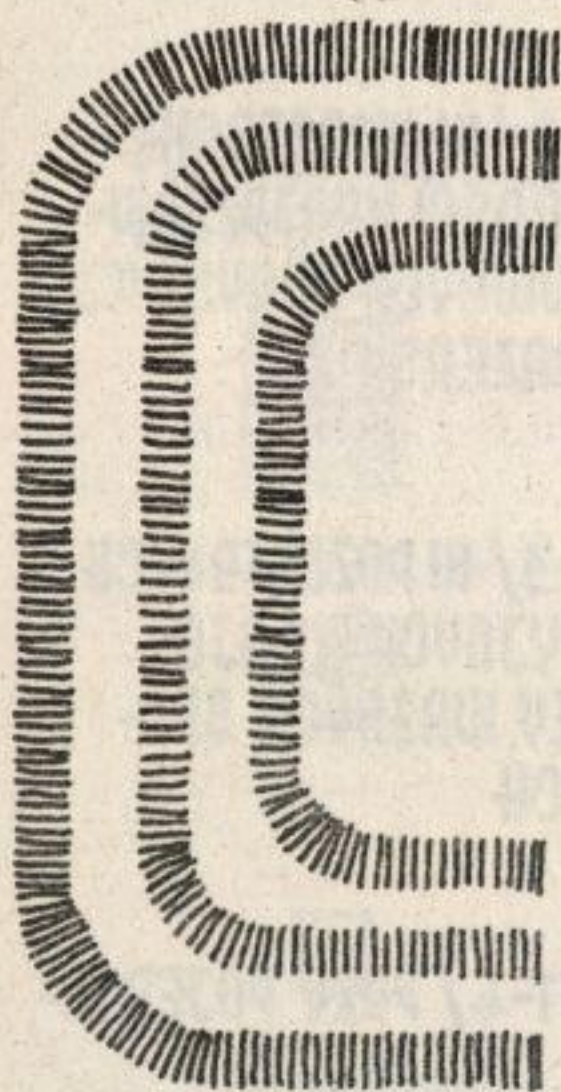
29. Przybyszewska-Gudelis R., Iwicki S.: Turystyczne zagospodarowanie przestrzenne Torunia jako wielkiego centrum krajoznawczego, Warszawa Instytut Turystyki, 1973.
30. Rogalewski O.: Funkcje turystyczne Warszawy, w: "Ruch Turystyczny", 1981 nr 1-2/53-54.
31. Rogalewski O.: Zagospodarowanie turystyczne, Warszawa Wyd. Szkolne i Pedagogiczne 1974.
32. Rogalewski O.: "Podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce", w: "Ruch turystyczny - monografia", Warszawa 1972 nr 13
33. Rozwój zagospodarowania turystycznego w Polsce w świetle badań - stan i perspektywy, pr. zbior. Warszawa Instytut Turystyki. 1980.
34. Sarosiek L.: Zagospodarowanie turystyczne Stargardu Szczecińskiego jako ośrodka krajoznawczego, Warszawa. Instytut Turystyki 1973.
35. Skibińska B.: "Atrakcyjność" centrów krajoznawczych Polski w ocenie turystów zagranicznych", w: "Ruch Turystyczny", 1975 nr 2/43.
36. Stalski M.: Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego, Warszawa PWN 1973.
37. Szolginia W.: Informacja wizualna w krajobrazie miejskim, Warszawa PWN. 1980.
38. Szolginia W.: Estetyka miasta, Warszawa Arkady 1981
39. Wallis T.: Miasto i przestrzeń, Warszawa PWN 1977
40. Warszyńska J., Jackowski A.: Podstawy geografii turystyki, Warszawa PWN 1978.

41. Wawrzyniak S.: Klasyfikacja turystyczna miejscowości i terytorialnych jednostek administracyjnych w Polsce, Instytut Turystyki Wrocław 1977, mps.
42. Wejchert K.: Elementy kompozycji urbanistycznej, Warszawa Arkady, 1974.
43. Zabińska T.: Walory krajoznawcze współczesnych obiektów kultury materialnej, "Biuletyn Informacyjny" Instytut Turystyki Warszawa 1975, nr 3/21.

RYSUNKI

M O D E L E FUNKCYJNALNO - PRZESTRZENNE ZAGOSPODAROWANIA MIEJSCOWOŚCI KRAJOZNAWCZYCH

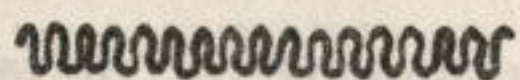
L E G E N D A

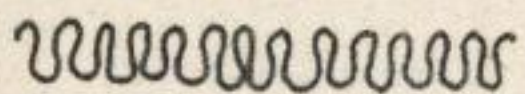
- MIASTA WIELKIE I DUŻE

- MIASTA ŚREDNIE

- MIASTA MAŁE

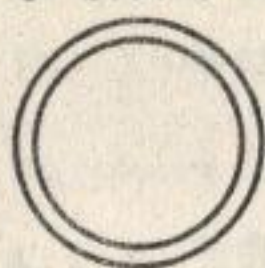

- WALORY KRAJOBRAZOWE MIEJSCOWOŚCI

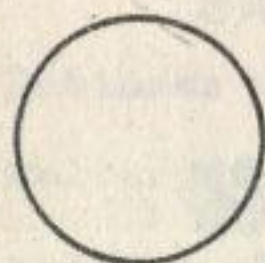

- WALORY TURYSTYCZNE OKOLIC

**ZESPOŁY I OBIEKTY STANOWIĄCE WALORY KRAJOZNAWCZE
W SKALI KRAJU:**

- WYSORKIEJ RANGI

- NIŻSZEJ RANGI

ZESTAWY USŁUG TURYSTYCZNYCH /UT/:

- 1-GO STOPNIA /UT-1/ W WIELKIM
CENTRUM KRAJOZNAWCZYM

- 2-GO STOPNIA /UT-2/ W MIASTACH
O DUŻEJ ATRAKCYJNOŚCI KRAJOZNAW-
CZEJ ORAZ PRZY GŁÓWNYCH TURYSTYCZ-
NYCH WĘZŁACH PASAŻERSKICH

- 3-GO STOPNIA /UT-3/ W POZOSTAŁYCH
MIASTACH ATRAKCYJNYCH KRAJO-
ZNAWCZO ORAZ PRZY WAŻNYCH DRO-
GACH PASAŻERSKICH

- 4-GO STOPNIA /UT-4/ PRZY POJEDYN-
CZYCH OBIEKTACH I ZESPOŁACH

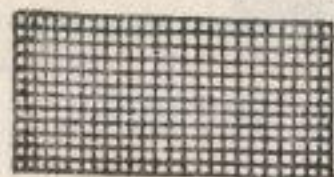

- NIEZBEDNA LUB POŻĄDANA LOKALIZACJA
BAZY NOCLEGOWEJ Z GASTRONOMIA

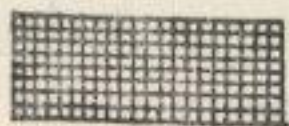

- PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
W ZESPOLE KRAJOZNAWCZYM

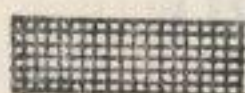
OBIEKTY USŁUGOWE PRZEZNACZONE DLA MIESZKAŃCÓW STA-
ŁYCH I POTRZEBNE TURYSTOM /PARATURYSTYCZNE/-/UM/

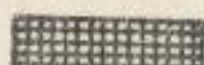
- ZESTAW WIELKOMIEJSKI /UM-4/

- ZESTAW ROZWINIĘTEGO OŚRODKA GOSPO-
DARczo-ADMINISTRACYJNEGO /UM-3/

- ZESTAW OŚRODKA PONADGMINNEGO
/UM-2/

- ZESTAW OŚRODKA GMINNEGO /UM-1/

PODMIEJSKIE ZESPOŁY USŁUG DLA TURYSTÓW ZMOTORYZO-
WANYCH /UZ/:

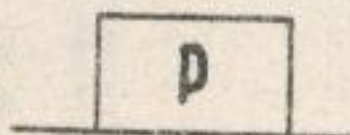
- ZESPÓŁ UZ-1
/PEŁNY ZESTAW OBSŁUGI/

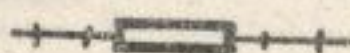
- ZESPÓŁ UZ-2
/CZĘŚCIOWY ZESTAW OBSŁUGI/

- ZESPÓŁ UZ-3
/PODSTAWOWY ZESTAW USŁUG/

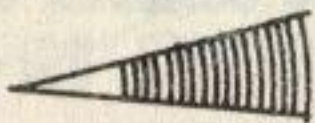
- PARKINGI O ZACZENIU TURYSTYCZNYM

- DWORCE KOLEJOWE

- STREFY PENETRACJI TURYSTYCZNEJ
/W MIASTACH DUZYCH I ŚREDNICH/

- OTWARCHA WIDOKOWE

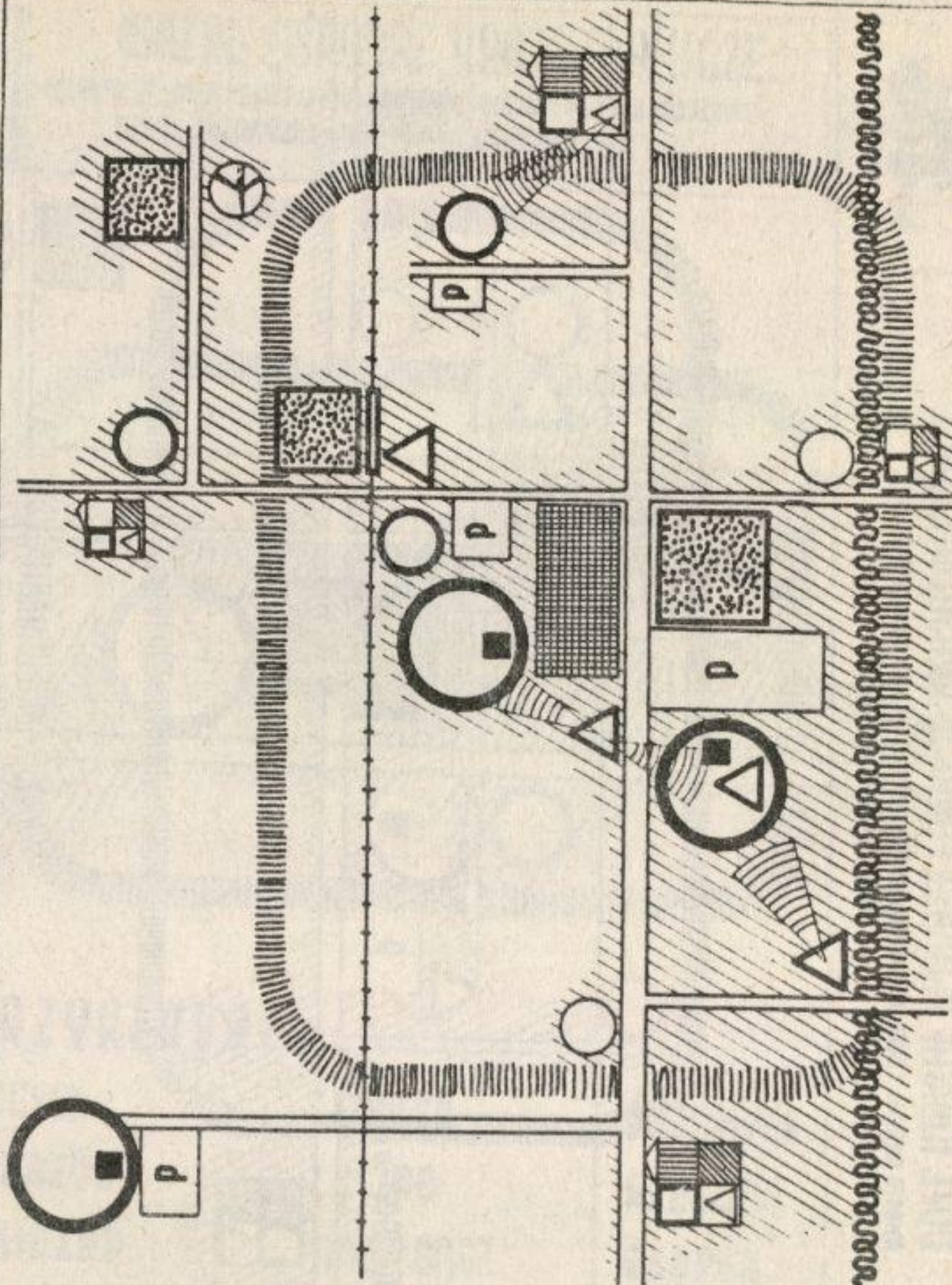
- PORTY LOTNICZE

Typ 1

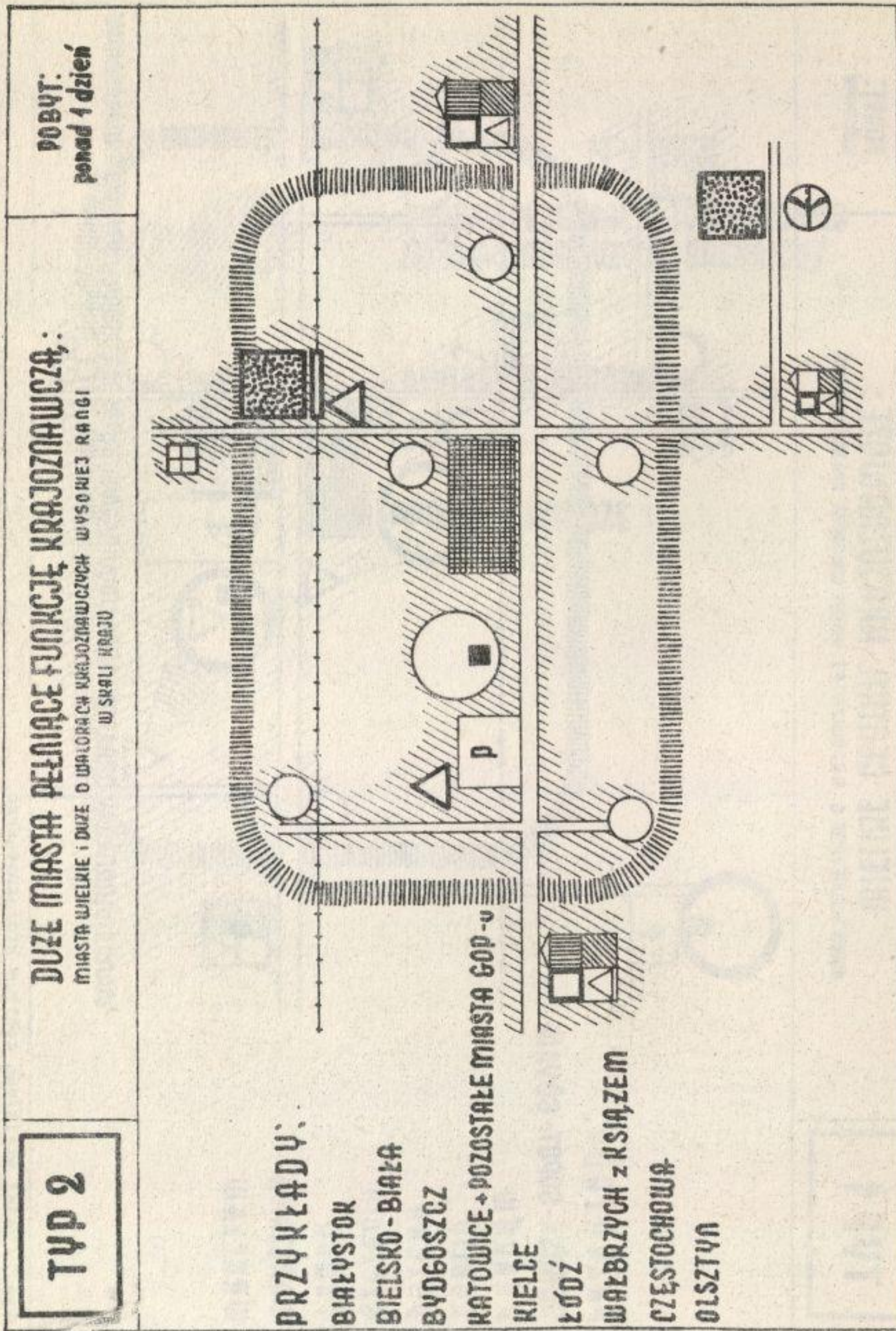
WIELKIE CENTRA KRAJOZNAWCZE: MIASTA WIELKIE I DUŻE O NAJWYŻSZEJ RANGIE WALORÓW KRAJOZNAWCZYCH

POBYT:
kilka dni

PRZYKŁADY:
GDAŃSK-SOPOT-GDYNIA
KRAKÓW
LUBLIN
POZNAŃ
SZCZECIN
TORUŃ
WARSZAWA
WROCŁAW

Rys.1. Model wielkiego centrum krajoznawczego

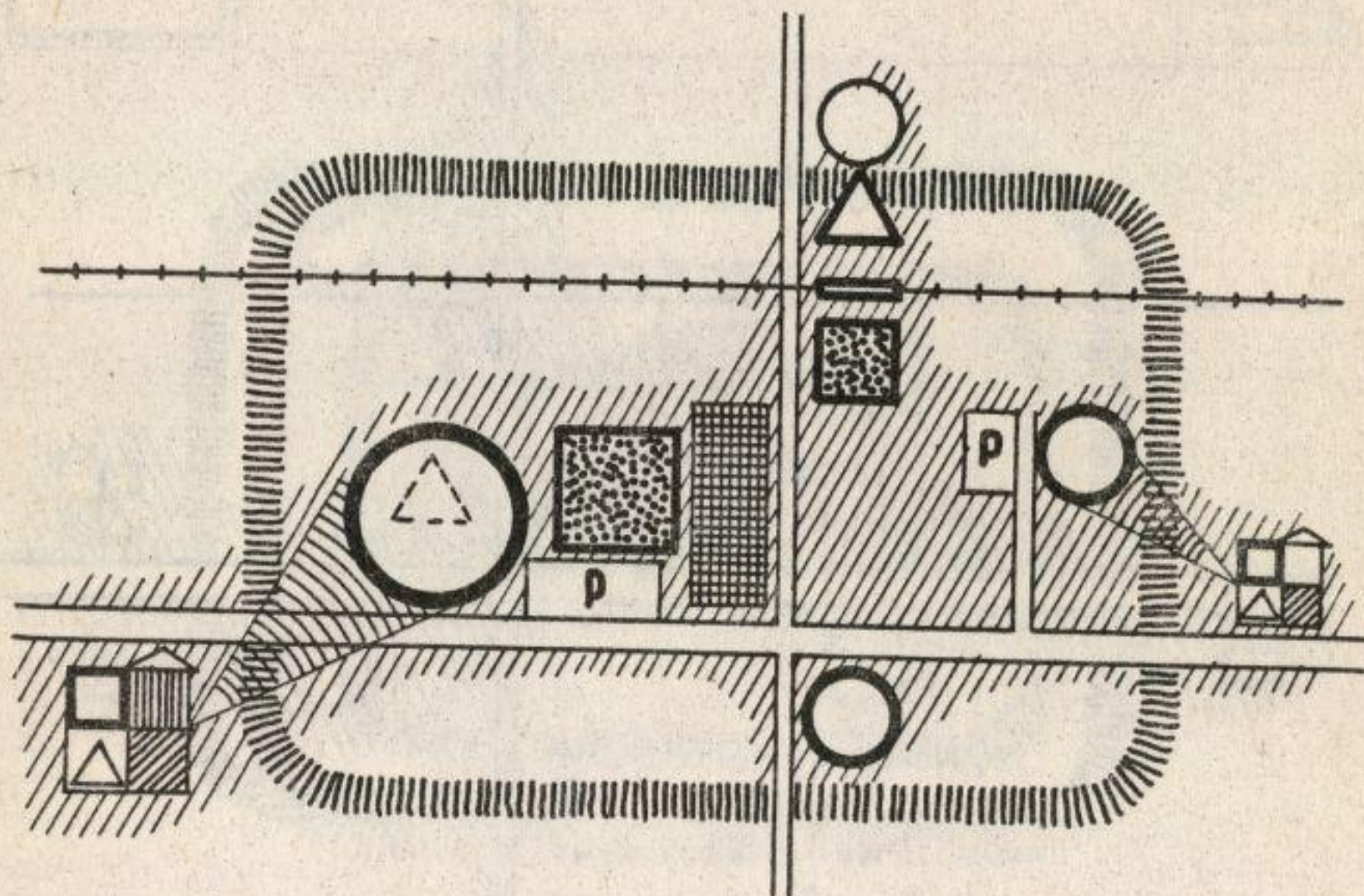

Rys.2. Model dużego miasta pełniącego funkcję krajoznawczą

TYP 3

WAŻNE OŚRODKI KRAJOZNAWCZE:
 MIASTA ŚREDNIE I DUŻE O WYSOKIEJ RANGIE WALORÓW KRAJOZNAW-
 CZYCH, ZAZWYCZAJ MIASTA WOJEWÓDZKIE

POBYT:
 co najmniej
 1 dzień

PRZYKŁADY:

CHEŁM

LEGNICA

PRZEMYŚL

CIESZYN

LESZNO

RZESZÓW

GNIEZNO

NOWY SĄCZ

SŁUPSK

JELENIA GÓRA

OPOLE

TARNÓW

KALISZ

OŚWIĘCIM

TARNOWSKIE GÓRY

KŁODZKO

PIOTRKÓW TR.

WŁOCŁAWEK

KROSNO

PŁOCK

ZAMOŚĆ

Rys.3. Model ważnego ośrodka krajoznawczego

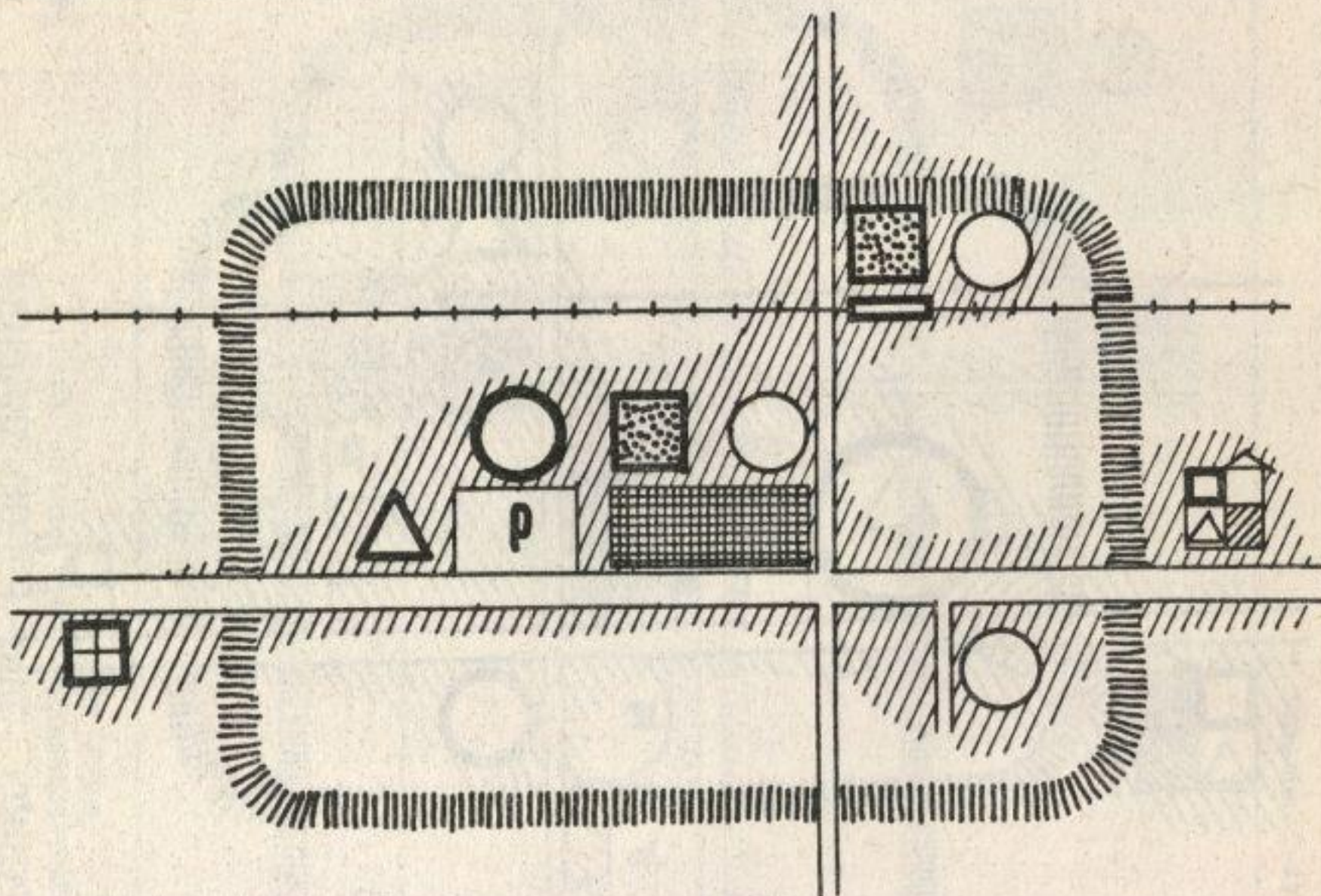
TYP 4

ŚREDNIE MIASTA PEŁNIĄCE FUNKCJĘ KRAJO-

ZNAWCZĄ: MIASTA ŚREDNIE O PRZECIĘTNEJ W SKALI KRAJU RÓDZE
WALORÓW KRAJOZNAWCZYCH, Z REGUŁY MIASTA WO-
JEWODZKIE

POBYT:

kilka godzin
do jednego dnia

PRZYKŁADY:

ELBLĄG

GORZÓW

KONIN

KOSZALIN

ŁÓDŹ

PIŁA

RADOM

TYCHY

ZIELONA GÓRA

Rys.4. Model średniego miasta pełniącego funkcję krajoznawczą

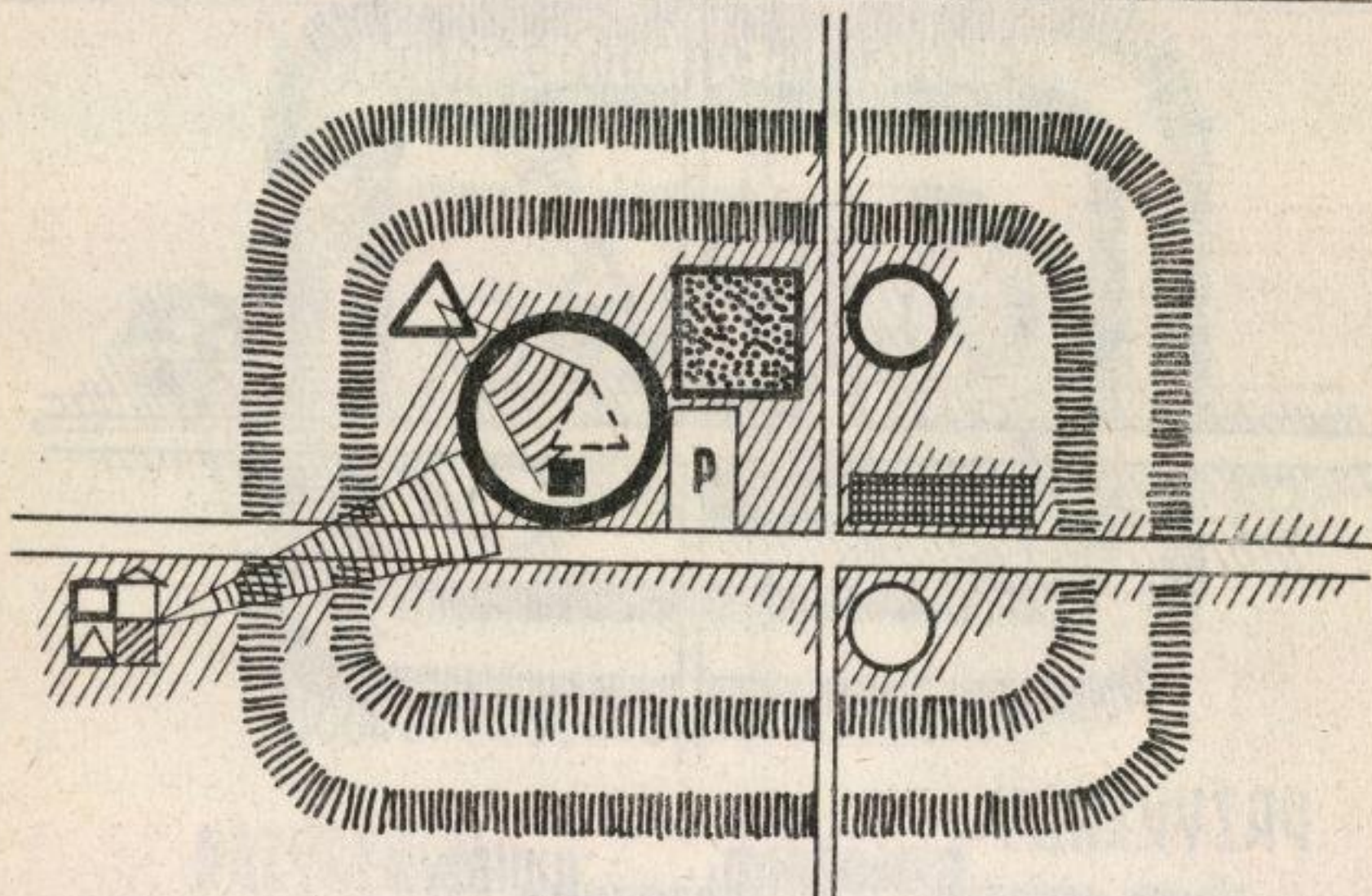
TVP5

ATRAKCYJNE OŚRODKI ZABYTKOWE:

MIASTA ŚREDNIE I MAŁE O WYSOKIEJ RANGIE WALORÓW
KRAJOZNAWCZYCH (GŁÓWNE ZESPOŁY ZABYTKOWE) I O NIE-
WIELKIM ZAKRESIE USŁUG OGÓLNO Miejskich PRZYDATNYCH
TURYSTOM

POBYT:

kilka godzin
do jednego
dnia
(jeśli nie jest bazą
wypadową
wycieczek)

BOLKÓW

BRZEG

CHEŁMNO

DARŁOWO

FROMBORK

JAROSŁAW

JAWOR

KAMIEŃ POM.

KAZIMIERZ

LIDZBARK WARM.

LWÓWEK ŚLĄSKI

ŁAŃCUT

ŁÓWICZ

MALBORK

NYSA

OLEŚNICA

PACZKÓW

PULAWY

PSZCZYNA

SANDOMIERZ

SANOK

STARGARD SZCZ.

STARY SĄCZ

ŚWIDNICA

WIELICZKA

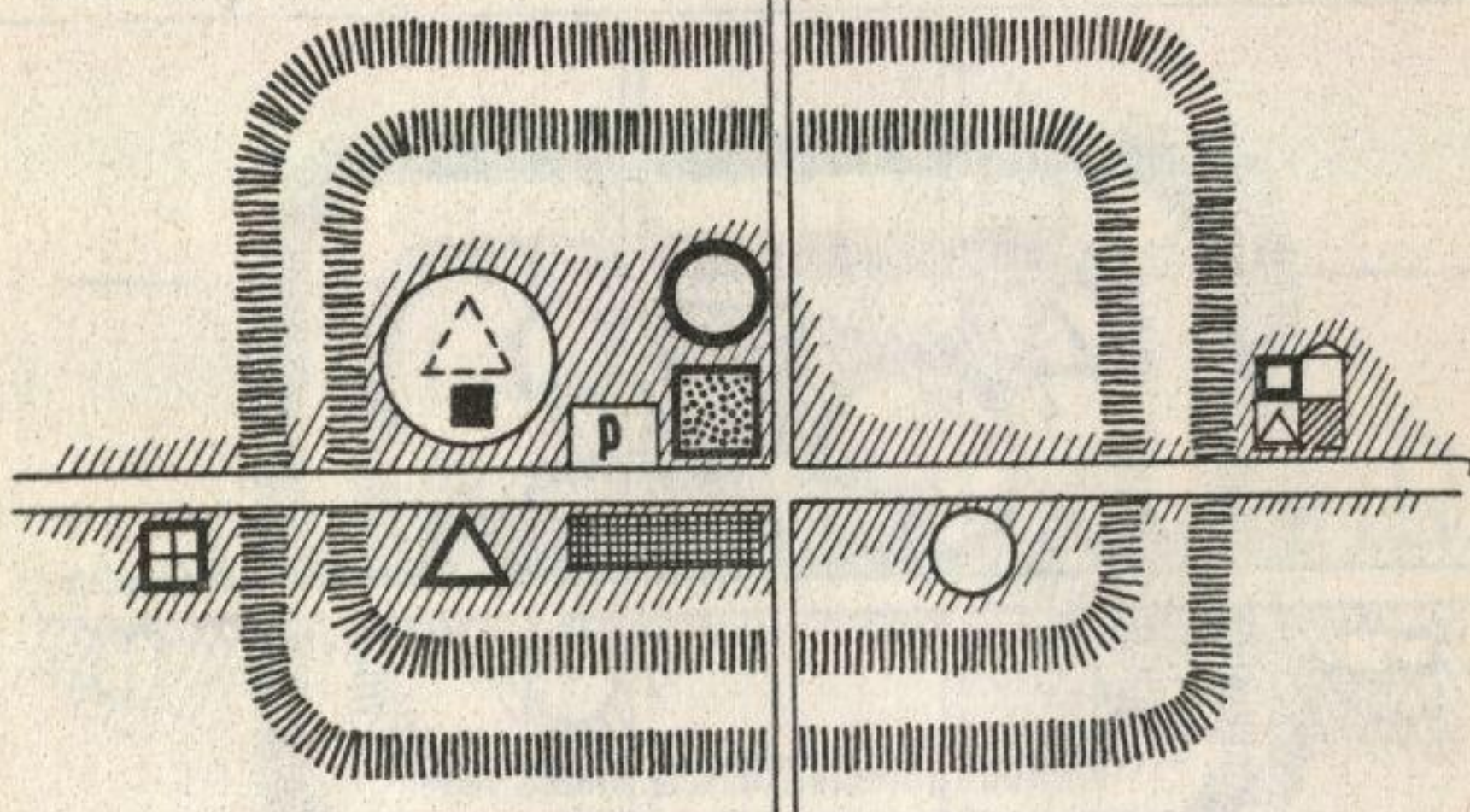
Rys.5. Model atrakcyjnego ośrodka zabytkowego

TYP 6

**MNIEJSZE OŚRODKI PEŁNIĄCE FUNKCJĘ:
KRAJOZNAWCZĄ:**

MIASTA ŚREDNIE I MAŁE O PRZECIĘTNEJ W
SKALI KRAJU RANDZE WALORÓW KRAJO-
ZNAWCZYCH I PRZEWAŻNIE NIEROZBU-
DOWANYM PROGRAMIE USŁUG OGÓLNO-
MIEJSKICH

POBYT:
minim.
kilka godzin

PRZYKŁADY:

BIAŁOGARD

BRODNICA

BYTÓW

GNIEW

GŁOGÓW

GORLICE

GRYFÓW

KARTUZY

KORONOWO

KWIDZYN

OLKUSZ

OLAWA

PULTUSK

RACIBÓRZ

RADZYŃ PODLASKI

RESZEL

SZCZYTNÓ

TRZEBIATÓW

ZYWIEC

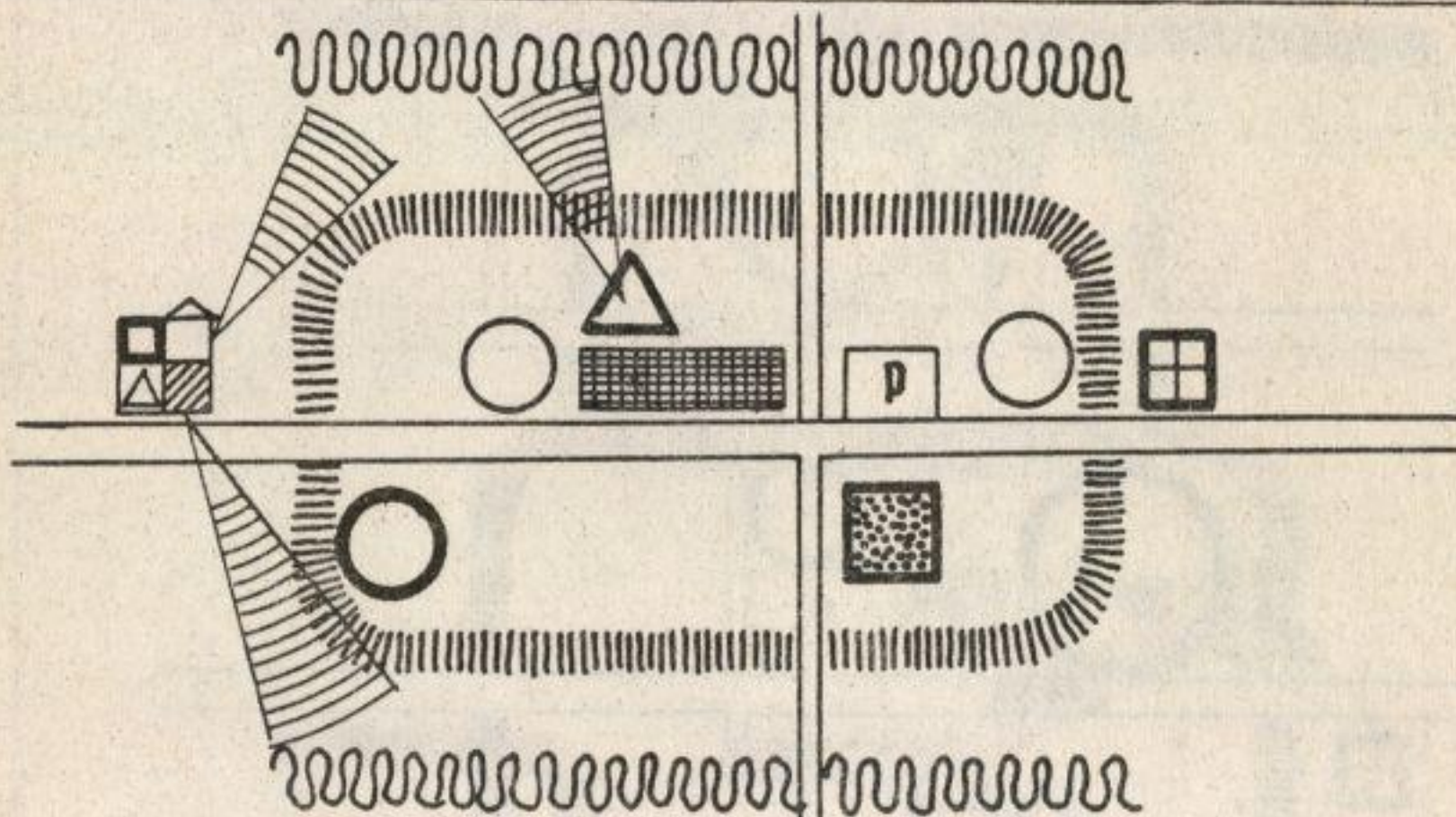
Rys.6. Model mniejszego ośrodka pełniącego funkcję krajoznawczą

TYP 7

MIEJSCOWOŚCI WYPOCZYNKOWE I UZDROWISKOWE O ZNACZENIU KRAJOZNAWCZYM:

MIEJSCOWOŚCI O PRZEWADZE POZAKRAJOZNAWCZYCH FUNKCJI TURYSTYCZNYCH (WYPOCZYNKOWE I UZDROWISKOWE) ZAZWYCZAJ WALORY KRAJOZNAWCZE NIJSZEJ RANGI ORAZ ATRAKCYJNE TURYSTYCZNE OROUCE

POBYT:
do
jednego
dnia

PRZYKŁADY:

AUGUSTÓW
CIECHOCINEK
DUSZNIKI ZDRÓJ
GIZYCKO
KRYNICA
NAŁĘCZÓW
OSTRÓDA
KOŁOBRZEG

POŁCZYŃ ZDRÓJ
SIERAKÓW
SZKLARSKA PORĘBA
ŚWIDOUJŚCIE-MIĘDZYZDR.
SZCZYRK
TOLKMICKO-KADYŃ
USTKA
WISŁA

Rys.7. Model miejscowości wypoczynkowej i uzdrowiskowej o znaczeniu krajoznawczym

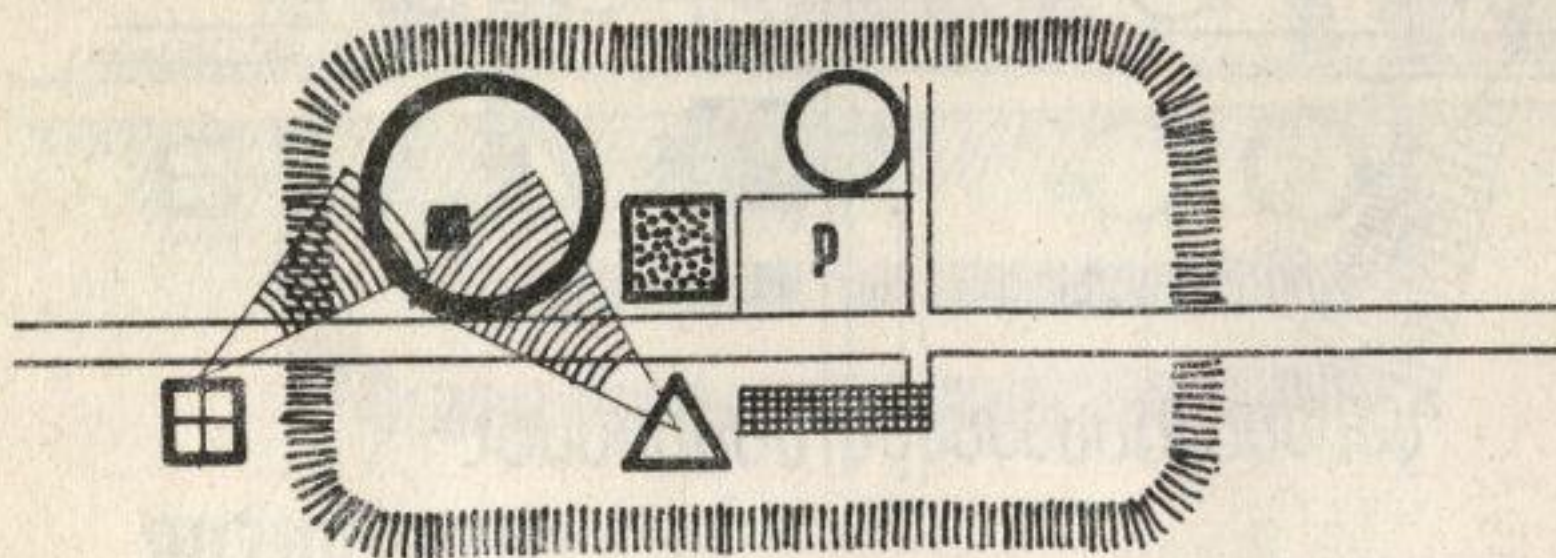
^xJeśli funkcja krajoznawcza koliduje z funkcją podstawową miejscowości, elementy usług turystycznych i parkingi znaleźć się powinny poza miejscowością

TYP 8

MIASTECZKA I WSIE KRAJOZNAWCZE:

MIASTECZKA I WSIE O WALORACH KRAJOZNAWCZYCH
WYSOKIEJ RANGI, ZAZWYCZAJ OŚRODKI GMINNE

POBYT:
kilka
godzin

PRZYKŁADY:

BIECZ

BYCZYNA

CHĘCINY

GOLUB-DOBRYŃ

KONIAKÓW-ISTEBNA

KOZUCHÓW

KRUSZWICA

ŁANCKORONA

MORYŃ

NOWE

PELPLIA

STRZELNO

SZYDŁÓW

TYKOCIN

VAJEJÓW

Rys. 8. Model miasteczka lub wsi o znaczeniu krajoznawczym

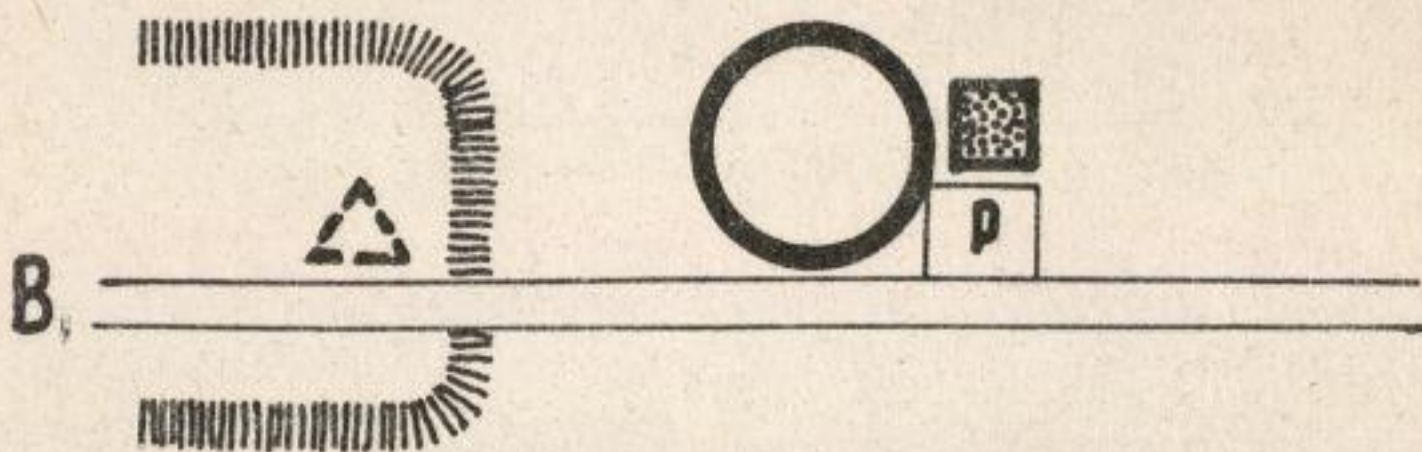
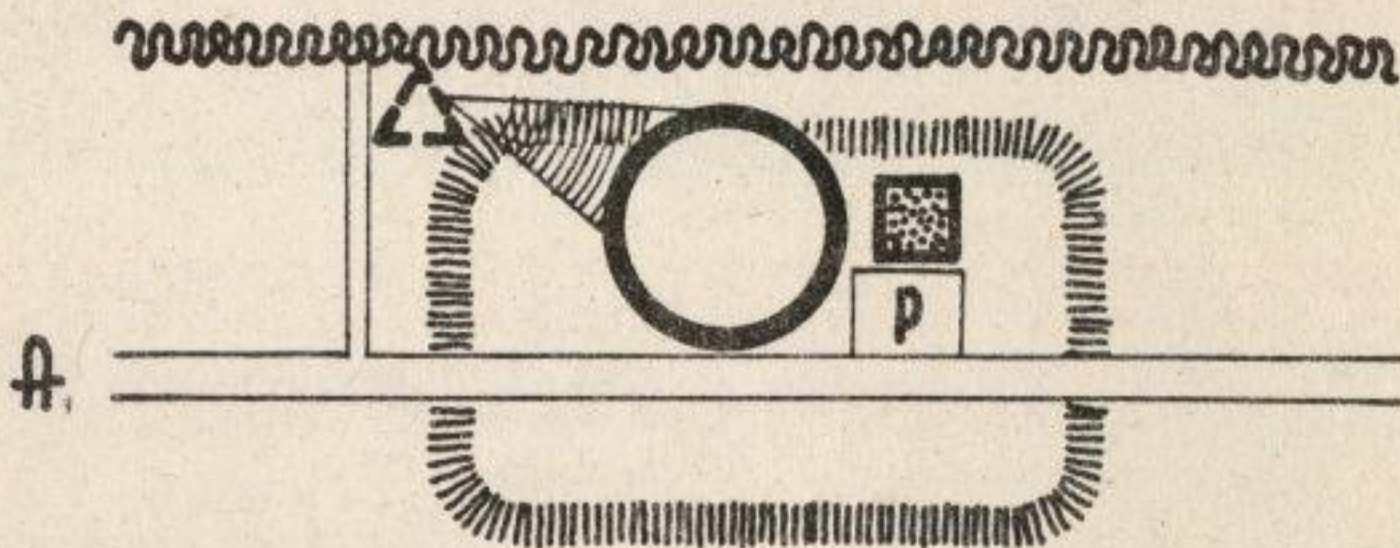
TYP 9

ZESPOŁY I OBIEKTY KRAJOZNAWCZE

POJEDYNCZE ZESPOŁY I OBIEKTY O WYSOKIEJ RANGIE WARTOŚCI KRAJOZNAWCZYCH, POŁOŻONE W JEDNOSTKACH OSADNICZYCH (A) LUB POZA NIMI (B)

POBYT:

kilka godzin

PRZYKŁADY:

BARANÓW

KRASICZYN

BISKUPIŃ

NOWA SŁUPIA

KOZŁÓWKA

OGRODZIENIEC

CZERWIŃSK

OSTRÓW LEDNICKI

GOŁUCHÓW

PORONIN

GRUNWALD

SIELPIA WIELKA

HACZÓW

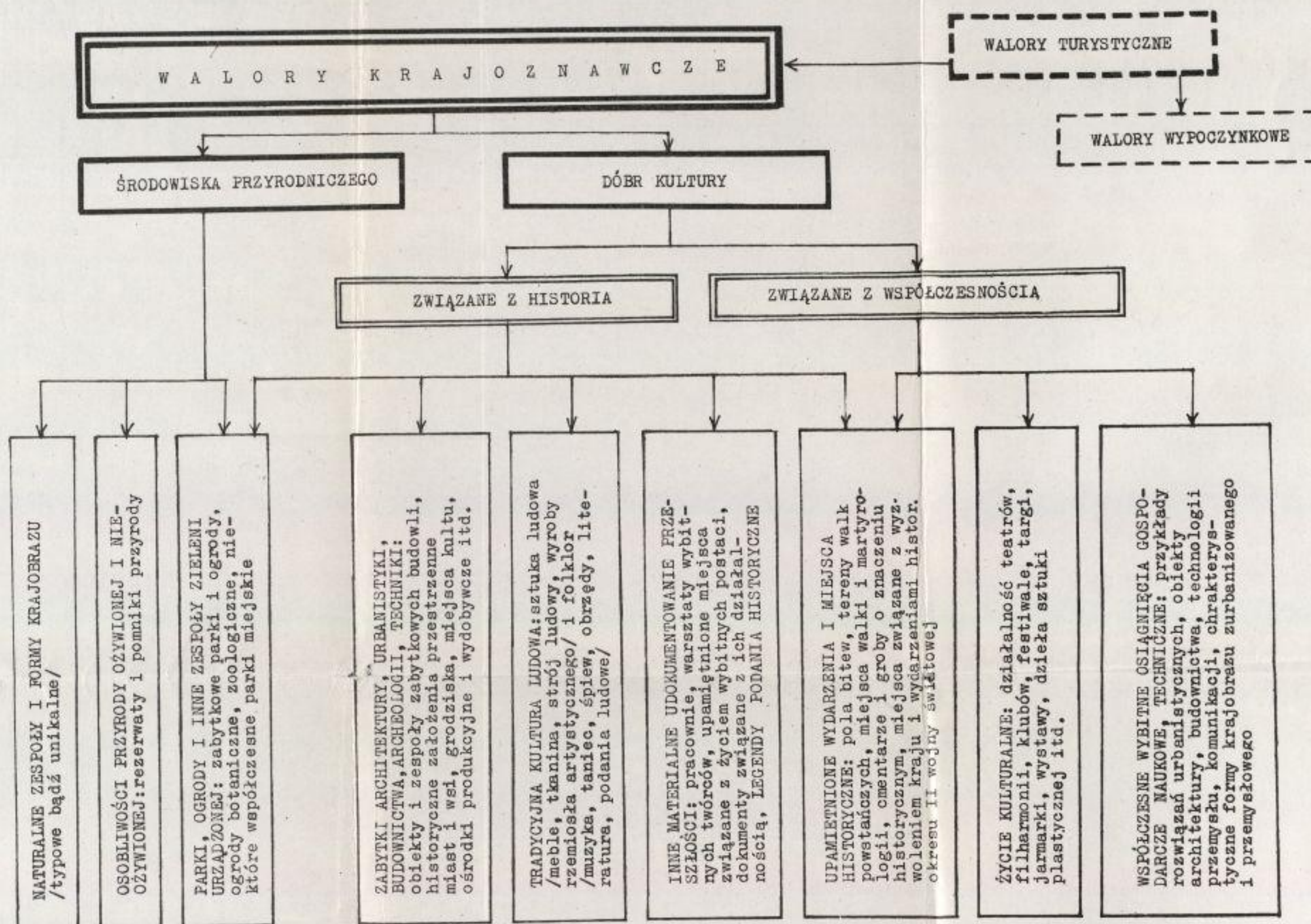
SZTUTOWO

UJAZD

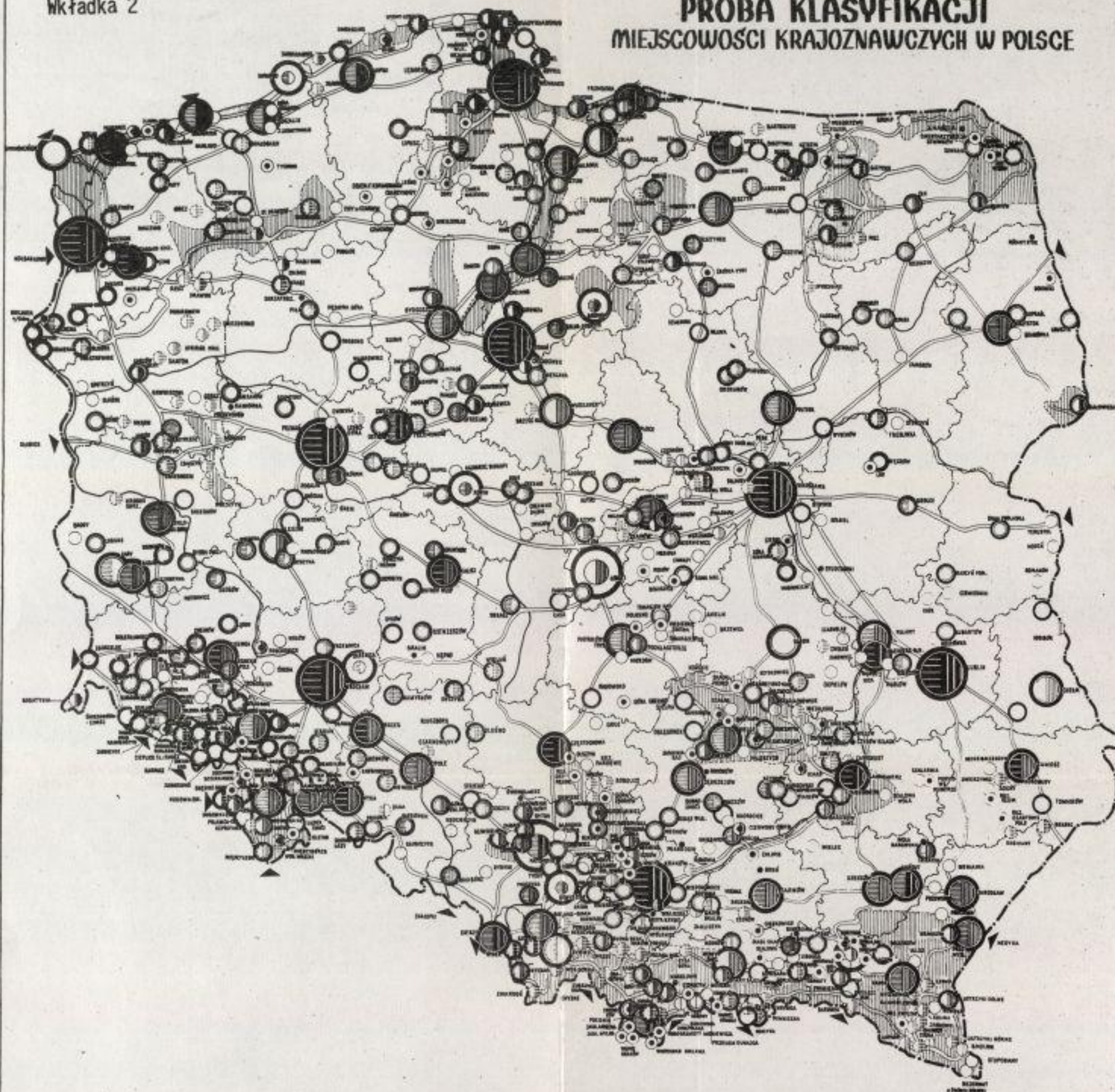

Rys.9. Model zespołu i obiektu krajoznawczego

SYSTEMATYKA WALORÓW KRAJOZNAWCZYCH

PRÓBA KLASYFIKACJI MIEJSCOWOŚCI KRAJOZNAWCZYCH W POLSCE

PODZIAŁ wg PLANU KIERUNKOWEGO
ZAGOSPODAROWANIA TURYST. POLSKI

- wielkie centra krajoznawcze
- ośrodki krajoznawcze
- mniejsze zespoły i obiekty krajozn.

KLASYFIKACJA GKKPiT z 1965 r.
Miejscowości krajoznawcze i krajoznawczo-wypocz.
o znaczeniu:

- ① międzynarodowym,
- ① ogólnokrajowym,
- ① regionalnym /tylko krajoznawcze/,
- ③ miejscowości niezakwalifikowane w planie kierunkowym

PODZIAŁ wg OCENY B. MIKUŁOWSKIEGO

- ④ powyżej 40 punktów
- ④ powyżej 30 punktów
- ④ powyżej 20 punktów
- ④ miejscowości niezakwalifikowane w planie kierunkowym

PRÓBA WŁASNEJ KLASYFIKACJI

- wielkie centra krajoznawcze
- ośrodki krajoznawcze
- miejscowości krajozn. z zespołami obiektów i rozproszonymi obiektami
- pojedyncze obiekty krajoznawcze
- podstawowe szlaki drogowe ważne dla turystyki krajoznawczej
- ▲ ważniejsze drogowe przejścia graniczne
- obszary krajoznawcze wg planu kierunkowego

Opracowanie: Pracownia Bydgoska Instytutu Turystyki
pod kier. Romany Przybyszewskiej-Gudelis

CHARAKTERYSTYKA FORM POBYTU TURYSTYCZNEGO W MIEJSCOWOŚCI O ZNACZENIU KRAJOZNAWCZYM

symbol		formy pobytu turystycznego		cechy charakterystyczne	czas pobytu	środki lokomocji	sposób zwiedzania miasta	sposób korzystania z usług
1	2	3	4	5	6	7	8	
A	przelot		bez postoju w celu zwiedzania lub korzystania z usług turystycznych	potrzebny do przejazdu przez miasto	wszelkie środki komunikacji indywidualnej, PKP i PKS	obserwacje z pojazdu	korzystanie ze stacji benzynowej /czasami z usług dworcowych/	
B ₁	pobyt kilkugodzinny	przelotowy		postój na trasie w celu zwiedzania i korzystania z usług /bez noclegu/ lub dla jednego z tych celów	maximum kilkugodzinny	wszystkie środki lokomocji indywidualnej, PKP, PKS + autokary wycieczkowe	pobieżne zwiedzenie niektórych obiektów leżących w pobliżu trasy przejazdu	korzystanie z usług gastronomicznych, informacji turystycznej, obsługi motoryzacyjnej
B ₂		docełowy		zwiedzanie i korzystanie z usług /bez noclegu/ -pobyt zaplanowany	kilkugodzinny do całości dziennego /bez noclegu/	wszystkie środki komunikacji indywidualnej PKP, PKS + autokary wycieczkowe, LOT, żegluga	zwiedzanie najatrakcyjniejszych wokół miasta lub wybranej grupy wokół	korzystanie z usług gastronomicznych, informacji turyst., pamiątek, obsługi motoryz., + niektórych usług ogólnomiejських
C	pobyt jedno lub kilku dniowy		zwiedzanie i korzystanie z usług /z noclegiem/	ponad 1 dzień do kilku dni	autokary wycieczkowe, środki komunikacji indywidualnej, PKS, PKP, LOT, żegluga	szczegółowe zwiedzenie wokół miasta i okolic	kompleksowe korzystanie z usług turystycznych i niektórych ogólnomiejських	
D	zwiedzanie miejscowości przez jego mieszkańców		zwiedzanie obiektów turystycznych i korzystanie z usług o charakterze tur. przez mieszkańców w ramach wolnego czasu	najczęściej kilkugodzinny	pieszo lub środkami komunikacji miejskiej, środkami komunikacji indywidualnej	zwiedzanie poszczególnych obiektów lub części miasta	korzystanie z usług ogólnomiejських o charakterze turyst./gastronomicznych, kulturalnych, informacji turystycznych, portingów	

Opracowała: R. Przybyszewska - Gudelis

FORMY RUCHU NAJWAŻNIEJSZE
Z PUNKTU WIDZENIA
ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO

3. SFERA POTRZEB KOMUNIKACYJNYCH

3.1.1.	3.1.2.	3.1.3.	3.1.4.	3.1.	3.1.5.	3.1.6.	3.1.7.	3.1.8.
DWORCE KOLEJOWE	DWORCE AUTOBUSOWE	LOTNISKA I DWORCE TERMINAL	PARKINGI	CZYNNOŚCI ZWIĄZANE Z DOJAZDEM, WYJAZDEM I OBSŁUGĄ POJAZDÓW	WYPOŻYCZALNIE SAMOCHODÓW	STACJE BENZYNOWE	STACJE OBSŁUGI INAPRAWY, MYJNIE	SKLEPY Z CZĘŚCIAMI ZAMIENNYMI I AKCESORIA

1. SFERA POTRZEB KULTUROWYCH

1.1. ZWIEDZANIE	1.1.1. PANORAMA MIASTA
	1.1.2. FRAGMENTY MIASTA O SPECYFICZNYM NASTROJU
	1.1.3. ZESPOŁY I OBIEKTY ZWIEDZANE ZE WZGLĘDÓW ZEWNĘTRZNYCH I OD WĘWNA TRZ
	1.1.4. CENTRUM MIASTA
1.2. UZYSKANIE INFORMACJI O MIEŚCIE	1.2.1. BIURA INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
	1.2.2. PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
	1.2.3. KSIĘGARNIE, KIOSKI „RUCH”
1.3. KORZYSTANIE Z USŁUG KULTURALNYCH	1.3.1. TEATRY
	1.3.2. FILHARMONIE, SALE KONCERTOWE, OPERY I OPERETKI
	1.3.3. KINA
	1.3.4. MUZEA, GALERIE
	1.3.5. WYSTAWY
	1.3.6. BIBLIOTEKI
	1.3.7. INNE OBIEKTY IMPREZ KULTURALNO-ROZRYWKOWYCH
1.4. KORZYSTANIE Z USŁUG ROZRYWKOWYCH	1.4.1. KABARETY, TEATRY ROZRYWKOWE
	1.4.2. LOKALE IMPREZ TANECZNO-ROZRYWKOWYCH
	1.4.3. KAWIARNIE, WINIARNIE, PIWIARNIE, BISTRA ITR.
	1.4.4. CYRKI
	1.4.5. WESOŁE MIASTECZKA
	1.4.6. TRASY O ELEMENTACH ROZRYWKI /ZEBLUGOWE ITR/
1.5. IMPREZY SPORTOWE	1.5.1. OBIEKTY IMPREZ SPORTOWYCH
1.6. ZAKUP PAMIĄTEK	1.6.1. SKLEPY I KIOSKI SPRZEDAŻY PAMIĄTEK
	1.6.2. INNE SKLEPY Z CHARAKTERYST. WYROBAMI
	1.6.3. BIURA I PUNKTY INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

ETAPY POBYTU

A DOJAZD

B ZAKĄTOWANIE CZYNNOŚCI WST. I RECEPCJA

C ZWIEDZANIE

D WYPOCZYNEK - SPRAWY WYG. - SANITAR.

E POSIŁEK UZUPEŁNIAJĄCY

F POSIŁEK PODSTAWOWY

G INNE CZYNNOŚCI /HANDEL, POCZTA ITR.

H UDZIAŁ W IMPREZACH KULT. - ROZRYWK.

I NOCLEG

J KUPOWANIE PAMIĄTEK, WIDOKÓWEK

K WYJAZD

3.2.1.	3.2.2.	3.2.3.	3.2.	3.2.4.	3.2.5.
SIEĆ DROGOWA MIEJSKA	SIEĆ KOMUNIKACJI ZBIOROWEJ	POSTOJE TAKSÓWEK	PRZEJAZDY, PRZEJŚCIA I POŁĄCZENIA WEWNĄTRZ MIASTA	SPECJALNE CIĄGI TURYSTYCZNE /ZEBLUGA PASAŻERSKA KOLEJKI LINOWE/	SIEĆ I URZĄDZENIA TELEFONICZNE

JEDNOSTKI PRZESTRZENNE
NIEZBĘDNE
DO ZASPOKOJENIA POTRZEB
TURYSTÓW
ORAZ
ICH ZWIĄZKI
Z ETAPAMI
POBYTU
W MIEŚCIE

2. SFERA POTRZEB BYTOWYCH

2.1. NOCLEG	2.1.1. HOTELE
	2.1.2. PENSJONATY
	2.1.3. MOTELE
	2.1.4. DOMY WYDIECZKOWE
	2.1.5. SCHRONISKA MŁODZIEŻOWE
	2.1.6. CAMPINGI
	2.1.7. POLA BIWAKOWE
	2.1.8. INNE MIEJSCA NOCLEGU
2.2. ZYWIENIE	2.2.1. OBIEKTY ŻYWIENIOWE WYDAJĄCE POSILKI OBIADOWE
	2.2.2. OBIEKTY ŻYWIENIOWE WYDAJĄCE POSILKI ZASADNICZE /ŚNIADANIA, KOLACJE/
	2.2.3. BAZA ŻYWIENIOWA UZUPEŁNIAJĄCA /KAWIARNIE ITR./
2.3. CZYNNOŚCI HIGIEN. SANIT. /POZA ZWIĄZ. Z NOCLEGIEM/	2.3.1. HOTEL DZIENNY
	2.3.2. TOILETY PUBLICZNE
	2.3.3. FRYZJERZY
2.4. WYPOCZYWANIE	2.4.1. PARKI I SKWERY, ŁAWKI
	2.4.2. KAWIARNIE I INNE OBIEKTY ŻYWIEN.
	2.4.3. OBIEKTY REKREACJI I SPORTU /BĄSENY KAPIEL. STADIONY ITR./
	2.4.4. PODNIEŚNIE TERENY WYPÓCZYNKOWE
	2.4.5. LOKALE ROZRYWKOWE
2.5. INNE CZYNNOŚCI	2.5.1. BIURA OBSŁUGI TURYSTYCZNEJ
	2.5.2. OBIEKTY HANDLOWE
	2.5.3. PUNKTY WYMIANY WALUT
	2.5.4. WYPOŻYCZALNIE SPRZĘTU TURYSTYCZNEGO
	2.5.5. OBIEKTY USŁUG RZEMIEŚLNICZYCH
	2.5.6. POCZTY
	2.5.7. USŁUGI TELEKOMUNIKACYJNE
	2.5.8. KASY Oszczędności
	2.5.9. APTERY, POCZTOWIA RATUNKOWE

Opracowała:
R. Przybyszewska-
-Gudelis

1. SFERY POTRZEB
1.1. CZYNNOŚCI ZASPOKOJAJĄCE POTRZEBY
1.1.1. JEDNOSTKI PRZESTRZENNE, OBIEKTY

5574